

Analiza duševnega obzorja otroškega in dušeslovni proces učenja.

H. Schreiner.

(Dalje.)

Naša dosedanja premišljevanja so nas poučila, da je otroku iz začetka njegovo telo njegov „jaz“, začetek in središče njegovega čustvovanja in želenja. Polagoma se pa deček navadi, smatrati svoje telo za del vnanjosti; z vsako novo izkušnjo se umika njegova samozavednost bolj in bolj v njegovo notranje življenje. V predstavah in v čustvih, ki jih je dosedaj doživel, išče zanaprej svoj „jaz“; zavedanje vseh teh predstav in čustev nasproti stavlja vnanjim dojmom in motnjam kot pravo jedro svojega bivanja. Ta izprememba predstave „jaz-a“ se popolnoma izvrši v sledeči dobi razvoja, v mladeniški dobi, ki jo hočemo še na kratko omeniti.

Mladeniška doba je doba prevladajočega čustvovanja, doba, v kateri človeka najbolj vladajo čustvene razpoloženosti. Obilneje in jasneje se zdaj lahko razvijajo osobito duševna čustva, ista dobivajo večjo in dalje trajajočo moč, ker obstoje pogoji zanje v celo drugi meri nego na prejšnji stopinji. Pomislimo n. pr. kako se razvija estetično čustvo!

Res je, da se veselje nad lepimi oblikami že zgodaj pojavlja: že dete se raduje nad šarenim metuljem in nad lepo cvetico; otrok se veseli nad blagoglasom rime in nad prijetnim gibanjem takta; že zgodaj zna ceniti lepoto simetričnih likov in teles in ima rajše lep obraz nego grdega. Na to pride pouk, ki ga navaja iskati in čutiti lepoto v najpriprostejših prostornih in tonskih proizvodih, v geometrijskih in rastlinskih ornamentih ravnotako kakor v pesmi in v napevu. Toda to so itak samo posamezna elementarna estetična čustva, ne pa enotna, krepka, celotna čustva, ki izvirajo iz velikih, lepo združenih misli, ki se vnamejo ob celotni sliki umetnine v višjem smislu. Kar je zanimalo in razveselilo dečka na sliki,

ali na odlični stavbi, ni bilo toliko soglasje delov oblike, ne misel, ki je izražena v njej, kolikor poedine, podrejene oblike ali pa celo postranska reč, ki ni nobene vrednosti za estetično oceno. Pravo razumenje umotvora, globoko, čisto čuvstvo za njegove lepote odтвори se stoprv mladeniču in možu. Kjer mnogoličnost oblik moti dečkovsko oko, zasledi izvežbano oko zakon, po katerem se vse ravna, temeljne oblike, ki se ponavljajo v najrazličnejših skupinah, harmonični sestav celote. Tako nam stopi umotvor pred oči v jasni, lepo urejeni celotni sliki, kot podoba, ki nam vzbudi že zaradi svoje oblike močno, vzvišeno čuvstvo. Za to duševno sliko pa imamo zahvaliti le prav malo oko in uho, ki sta posredovala pri zaznavanju. Temveč ista nastane pod mogočnim vplivom vseh slik v našem spominu, ki smo jih doslej pridobili od sličnih oblik, pod vplivom estetičnih razsodkov in čuvstev, ki so izvirali iz njih ogledovanja. Oko, ki se urno razpozna v kaki sliki, ali gotiški cerkvi ter razločuje važno od malovažnega, se ravna po določenih pravilih, ki smo si jih prisvojili; pri tem ga podpira pridobljena spretnost, da iz spomina dopolnujemo vrste oblik. Ker v umotvoru zopet spoznamo nekaj sorodnega, sličnega, ni treba, da bi se oko mudilo pri podrobnostih, ampak omeji se lahko na to, da pogleda glavne dele. Tako apercipujemo lepoto s pomočjo že pridobljenih estetičnih nazorov in estetično čuvstvo vsakega je zavisno od vsebine njegovega spomina.

V dvojnem smislu to velja o tistih umotvorih, ki ne ugajajo zgolj kot oblika, ampak tudi zaradi tega, kar pomenijo, česar nas spominjajo. Ako si namreč pri sliki ali kipu kaj mislimo, ako nas razveseljujejo z dejanji in čuvstvi, ki jih idealno izražajo, shvatamo jih z vsebino svojih lastnih predstav in čuvstev in estetično čuvstvo je zavisno od temeljitosti in lahкости, s katero se vrši apercepcija miselne leposti. Taka apercepcija je le mogoča poleg obilnega znanja in poleg bogate izkušnje, kakršnih človek navadno ne more imeti pred mladeniško dobo.

Slično kakor čuvstvo za lepoto so tudi simpatetična čuvstva, čuvstva za tujo bol in tuje veselje zavisna od vsebine našega spomina, od tega kar je naše srce pretreslo, kar smo sami poskusili. Preden moremo s kom drugim čustvovati, se morajo njegova čuvstva, ker jih ne moremo neposredno zaznati, javiti v nekakih izpremabah njegovega telesa, z besedami, na obrazu, v kretanju in v drugih vidnih znamenjih. Ta znamenja zbude v nas spomin na slične izjave čuvstev, ki smo jih že opazovali sami na sebi in to včasih s tako močjo in živahnostjo, da nehotoma posnemamo kretanje onega. Zdaj šele prav razumemo novo zaznavo. Vsled prejšnjih izkušenj uganemo, kar se godi v duši drugega, kadar zardel povese oči in v zadregi jeclja, kake misli mu rojijo po glavi, kadar globoko vzdihuje in mu solze polnijo oči. Zdaj razumemo njegove besede, izraz njegovega obraza in njegovo kretanje in, čim mnogoštevilnejše in čim raznovrstnejše so stare apercipujoče predstave, tem popolneje in sigurneje znamo

brati v duši bližnjikovi. In zdaj je samo še ena stopinja do sočuvstva. Apercipujoča skupina predstav je bila poprej zaradi pomena za naš „jaz“ sedišče čuvstva. Ko se torej zdaj tista skupina misli zopet obnovi, doumemo tudi iznova tista razmerja do našega „jaz“ in tako se porodi isto čuvstvo. Isto ima s čuvstvom druge osebe isti ton (radost vzbuja radost, žal rodi žal), ker so predstave, iz katerih sta obe nastali, iste ali saj slične. V istem hipu torej, ko bližnjika razumemo, ko se je v nas zvršilo prisvajanje njegovega duševnega stanja, čutimo njegovo radost ali njegovo bol, kakor da nas je same zadel njen vzrok — mi sočustvujemo.

Brez apercepcije ne moremo razumeti tuja čuvstva; kjer je ni, tam zaman trkata bol in radost bližnjika na vrata naše notranjosti, tam se ne vzbudi sočuvstvo. Zdaj razumemo, zakaj otrok, ki se sicer rad uda tuji boli, omeja svoje sočuvstvo na ozki krog svojih najbližnjih znancev, zakaj često zamore deček brez usmiljenja in brezmiselno škodovati tuji blaginji in hladno iti mimo bede bližnjika. Jasno nam je, da se celo dobri in pridni otroci zakrivijo s krutim ravnanjem z živalmi, kar nikakor ni v njihovem bistvu, da lahko ob rakvi dragega mrliča brezskrbno šale brijejo, ne da bi čutili izgubo in razumeli solze in tarnanje svojcev. Močno bi se motili, ko bi mislili povsodi tam na hudobno, hudomušno mišljenje, na sirovo spačeno srce, kjer ni sočutja s tujo blaginjo in s tujo boljo. V zelo mnogih slučajih je to zgolj nedostajanje apercepcije: otrok se ne more v mislih postaviti na mesto drugega, ker ta-le živi v drugem duševnem obzorju, on ne more z njim sočustvovati, ker še ni doživel, kar onemu srce teži ali povzdiguje; njegovo čuvstvo ne vzbuja sorodnega v srcu gledalčevem. Kjer nas pa pogled na žalujočega ali veselega bližnjika živo spominja na trenutke lastne sreče ali nesreče, kjer sami zase upamo ali se bojimo, kar je drugega zadelo, tam ne bode izlahka izostalo krepko, živo sočutje, tam premaga sočuvstvo šestokrat celo trdo srce.

Bol in žalost tvarjata srce sprijemljivo nežnim gibanjem in čuvstvom. Baš to je blagoslov žali, da naš „jaz“, ki se v sreči in v veselju tako rad osamlja in propada v samopašnost, razširja v nesebični, sočutni „mi“, da vglablja naše čuvstvovanje in mu vsaja živo sočuvstvo. Ko bi večno solnce sijalo in se vrstili sami srečni dnevi, to bi malo koristilo našemu čuvstvovanju. Čim več srčne boli je človek užil v šoli trpljenja, čim več je poskusil opotočnost sreče, tem laže in globlje razumeva tuja čuvstva, tembolj se more veseliti z veselimi in plakati s plakajočimi. Iz tega vzroka se bode lepo vzgojen mladenič vselej odlikoval po jakem in mnogostranskem sočutju in zanimanju od dečka.

In ravno tako je na polju umstvenih, нравnostnih in nabožnih čuvstev, katerih živahnost in obsežnost istotako narašča z notranjimi izkušnjami, ki si jih človek polagoma pridobiva.

Pomnoženje in vglabljanje čustvenega življenja pomeni navadno tudi pospeševanje npravnega mišljenja, hotenja. Kajti v čustvih imajo svoje korenine naša zanimanja in naši nagibi, naša želenja in stremljenja. Čim bolj se vzbujajo blaga, duševna čustva in prevladajo, tem manj obveljavajo nečiste, nizke misli in nečista nagnenja; čim glasneje nam govori moralno čustvo, tem češče ga bode ubogala volja. K temu še pride, da s čustvom tudi notranje zaznavanje postaja živahnejše in močnejše. Kakor se je mladenič naučil zbirati svoje misli na polju vedenja, tako si zamore zdaj tudi bolje zapomniti, premišljati in presojeti, kar je hotel in kako je ravnal. In ako zdaj meri svoje hotenje in svoja dejanja z merilom, ki si ga je pridobil v občevanju z resničnimi ali izmišljenimi osebami, ako jih apercipuje z etičnimi zakoni, katere mu predstavlja volja vzgojitelja in črez vse svetega Boga, mora nastati v njem živo npravno čustvo. Zglasila se bode notranja zadovoljnost, ako se ujema njegovo dejanje z vzorom in zbudila se bode želja, da bi v sličnih slučajih vselej ravnal ravnotako. Ako pa pride do spoznanja, da njegovo hotenje ni v soglasju z njegovimi npravnimi vzorci, bode ga trpinčil kes, pekoče, neprijetno čustvo in prišla mu bode trdna želja, da se bi prihodnjič bolje varoval, da bi se izognil sličnim, ponižujočim trenutkom. Sicer se bodo kmalu zglasili samopašni nazori in nagibi, ozir na lastno telesno blaginjo, nizka čustva in nagoni, da bi opravičili krivično hotenje in dejanje s samopašnimi načeli in interesi in jih tolmačili nekako drugače in lepše. „Sila kola lomi! Vsak je sebi najbližnji! Z volkovi moramo tuliti!“ — to so takšna načela, ki se rada rabijo in gotovo tudi v mnogih slučajih obveljajo.

Toda, čim živeje človeku pred očmi stoji vzor njegovih posvetnih in nebeških avtoritet, ki jih spremljajo krepka čustva, čim živeje se spominja na vse slučaje, ko jih je v svojo zadovoljnost slušal, čim bolj se je njegova etična razsodnost in njegovo čustvovanje prosto, čisto in krepko razvilo ob idealnih osebah zgodovine, tem mogočnejše nastopajo takšne izkušnje, takšne duševne vsebine kot duševne sile, kot oblast, ki krepko nasprotuje samopašnim nagnjenjem. Njihov glas ne bode vselej odločil v trenutku odločitve, a vsaj pozneje pride kot glas vesti do besede. In tako lahko izvira iz takšnih izkušenj, združenih s povzdigajočimi ali ponižujočimi čustvi, iz dobrih sklepov, izhajajočih iz kesa ali nprave zadovoljnosti, polagoma pravilo, obči etičen razsodek, ki se ozira na veliko število enakih ali sličnih izjav volje. Tako pravilo se ustanovi s trdnim sklepom, da naj velja v prihodnje za zakon lastnemu ravnanju. Tako nastane nova volja, kateri je predmet in vsebina tisto pravilo ali pravzaprav dotični zakon, ki ga je mladenič poprej spoznal in čislal za božjo ali človeško voljo. Toda zdaj ga ne smatra več za izraz tuje, marveč za vsebino svoje lastne volje, ne za povelje, ampak za lastni, svobodni sklep, ne za nauk, ki mu lahko pritrdiš, ne da bi se po njem

ravnal, ampak za načelo, ki je obvezno za lastno dejanje in ravnanje. Tako izpreminja mladenič polagoma tuje zapovedi v lastna načela, spoznanje avtoritetne volje v lastno нравno prepričanje.

Ta načela pa so med vsemi нравnimi vodili (normami) zopet najbolj pripravna, lahko in krepko apercipirati sorodno mišljenje in dejanja. Kajti ista imajo visoko vrednost vsled čuvstev, iz katerih so nastala in vsled volje, ki jih nosi. Ona so merila, po katerih dorasel človek meri lastno in tuje dejanje. Z njihovo pomočjo opazujemo in po njih ravnamo, kar nam hodi na misel in svoja poželenja, svoje želje in svojo voljo. Ako se katera ne ujema z občim načelom, jo zavržemo, ker ni dovoljena. Ako se pa ujema posamezna želja z našim načelom, jo shvatamo z njegovo pomočjo za dovoljeno. In ko je volja izpolnjena, se oglasi načelo zopet z vprašanjem, je li se ujema izpolnjena želja z njeno vsebino. Posledice tega premišljevanja se zavedamo posebno krepko v tistih prijetnih ali neprijetnih čuvstvih, ki smo jih gori že spoznali kot notranjo zadovoljnost in kes.

Tako postanejo нравna načela čuvaji naših čuvstev, ki jih izkušajo varovati pred sovražnimi napadi, katere strasti in tajni nagoni čestokrat poskušavajo, pred silovitimi in iznenadnimi prevrati. Združijo se li ta načela bolj in bolj v sestav, obsegajoč vesoljno hotenje, ako jih torej družijo gotova, splošna, najvišja načela, kakor posamezne pojme družijo višji, splošni pojmi, zadobi notranjost človeška tisti enotni ustroj, ki ga zovemo *načaja*. Tedaj v duši vlada en krog misli, нравni krog s svojimi čuvstvi in stremljenji, ki ne obvelja samo tuintam kot apercipujoča misel, bodisi v cerkvi ali v slavnostnih slučajih, ampak vselej in povsodi ter vodi in ravna kakor tajna oblast naše dejanje in hotenje.

In ta vselej blizu zavednosti stoječa, od jakih čuvstev in krepke volje spremljena skupina predstav ima svoje korenine tem globlje in deluje tem sigurneje, čimbolj se opira na *nabožno mišljenje* in je od njega prešinjena. Kdor išče izvor нравnih idej v tistem najvišjem, presvetem bitju, ki jih je najprej hotelo, ta jih ne sluša, ne da bi obenem častitljivo pogledal k Bogu, edinemu popolnemu idealu нравno svobodne osebnosti, od katere mu prihaja moč in pogum v borbi proti zlu. Zanj zadobe etični vzori v Bogu in njegovem, nam v posvečenje poslanem Sinu osebno življenje, da krepkeje in globlje določujejo z vsemi silami konkretne istinitosti njegovo voljo. Njemu se izpremeni navdušenost za нравne ideje v gorečo ljubezen do najvišjega ideala, in poslušnost do samoizvoljenega načela se izpreminja bolj in bolj v radovoljno poslušnost do najvišjega dajalca zakonov. Kdor s takšnimi vladajočimi mislimi in s takšnim mišljenjem apercipira svoje hotenje in dejanje, o njem pravi Sv. pismo, da ima Boga pred očmi in Boga v srcu.

(Dalje prihodnjič.)

O razlaganju besed, izrazov in rekel pri obravnavi beril v ljudski šoli.

Dr. Janko Bezjak.

(Dalje.)

Pesnik imenuje ta zarod srečonosni, ker nosi ali prinaša srečo. Ljudje namreč menijo, da je tam povsod sreča doma, kamor lastovke napravijo svoja gnezda. Zato jih imenuje tudi sreče nosilke. Stavek: Tu gojite srečonosni zarod svoj lahko tedaj izrazimo tudi tako: Tu gojite svoje mladiče, ki nam prinašajo srečo.

Zasačiti v stavku: Kmet je zasačil volka v svojem hlevu, ko je davil jagnjeta (2. Čit. str. 153.) bo razložil tako-le: Kmet je zasačil volka itd. se pravi: Kmet je prišel v hlev in tu nenadoma dobil volka, kako je davil. Zasačiti koga, se torej pravi nenadoma koga dobiti ali naleteti pri hudobnem ali prepovedanem dejanju. Če naletimo na koga, ki je hotel ravno kaj ukrasti, smo ga zasačili. Če učitelj, v šolsko sobo stopivši, najde dva učenca se pretepajoča, ju je zasačil. V začetnici ste čitali o ciganih (str. 65.): „Sicer te zaloti in vzame s seboj.“ Namesto glagola zasačiti tedaj tudi moremo reči „zalotiti“.

Sedaj pa hočemo izvedeti, odkod neki izhaja beseda zasačiti. — Otroci, ali veste, s čim se ribe love? (S trnkom in mrežo.) Tudi rake lovimo z mrežo. Tako mrežo imenujemo tudi s a k. Zasačiti pomeni torej pravzaprav: v mrežo ujeti.

Če pa je učitelj že prej čital berilo na str. 90. (2. Čit.), je itak moral že tam razložiti stavek (str. 91.): da (detel) vsakega (mrčes) zasači. Tu bo le treba učence na ono berilo opozoriti ter razlago kratko ponoviti.

Da često pri abstraktnih pojmih ni mogoče podati etimologije, vsaj v ljudski šoli ne, to ve vsak učitelj; takrat naj spet pride na pomoč sinonimika. Tako se bodo pojasnile besede: zaman, odslej (odsihdo), jedva, kesno, slehern, vuzem, običaj, svoboda, oteti, šetati se, zreti, gostoleti (žgoleti), čarati, vesti se, karati (grajati) z besedami: zastonj, odzdaj, komaj, pozno, vsak, Velika noč, navada (šega), prostost, rešiti, izprehajati se, gledati, žvrgoleti (peti o ptičih), coprati, obnašati se, kregati itd. itd.

Večkrat bo treba, da se združita etimologija in sinonimika. Tako se podkrepi razumevanje besede, bodisi da znači konkretno ali abstraktno stvar. „Zobačo“ bodo učenci takoj umeli, če jim učitelj pove, da so to grablje. Dobro bo pa tudi, če jih bo vprašal, zakaj se neki to orodje imenuje zobača. Stavek: grablje so zobate bo mu dobro služil. „Šetališče“ bo razložil s „sprehajališčem“ in to zopet s prostorom, koder se ljudje izprehajajo ali šetajo.

Učencem, čitajočim stavek: Vrt je bil zagrajen z živo sečjo (2. Čit. str. 32.: Vrt gospoda Mirodolskega) bo se iz vsebine stavkove zasvetil pomen besede „seč“; toliko bodo spoznali, da je seč ograja okoli vrta, da smejo torej rabiti namesto samostalnika „seč“ tudi samostalnika „ograja“, in „plot“. Vendar še to ne zadostuje. Učenci ne bodo vedeli, kakšen plot je to, zlasti kakšna je neki živa seč. Popraševal jih bo tedaj učitelj, kakšne ograje poznajo ter jih tako privedel do spoznanja, da so ograje ali lesene in sicer iz prekelj ali iz desek ali spletene iz šibja, ali železne ali zidane, in sicer iz opeke ali iz kamenja, ali naposled iz rastočega grmovja ali grmičja. „Zadnjo vrsto ograje“, tako bo nadaljeval, „imenujemo tudi s e č. In zakaj neki?“ — Opozarjajoč jih na mogočno lastno opazovanje bo jim dalje razkazoval, da je treba tako ograjo vsako leto spomladi obrezati ali obsekati, inachi bi rastla preveč na visoko ter na široko in bi izgubila podobo ter namen plota. Ker jo torej ljudje obsekavajo, se imenuje s e č. In živa seč? Ker raste, ker torej takorekoč živi proti drugi ograji, ki ne more rasti, ki je takorekoč mrtva.

Mimogrede naj tu opomnim, da bo vsaj na višji stopnji donášalo učencem veliko korist, če bo učitelj učil natanko razločevati sinonimne izraze, ki se popolnoma ne krijejo po svojem pomenu. Baš pri prejšnjem primeru bi to bilo mogoče. Učenci naj izvedo, da smejo rabiti besedo ograjo za vsako vrsto te priprave, ki obdaja zemljišče, vrt ali hišo, da jo varuje; da je to najsplošnejši pojem; da smejo govoriti o leseni, železni, zidani ograji.

Dalje jim učitelj razjasni, da je plot najprej značil le ograjo, spleteno iz šibja; kajti beseda „plot“ prihaja od debela plet (pletem, plesti). Stari Slovenci so namreč le spletali ograje ter jih imenovali zato plotove. Pozneje so delali ograje tudi iz hlodov, prekelj ter desek in tudi te imenovali plotove. Naravnim ali rastočim plotovom so nadeli ime „živi plot“ ali še bolje „seč“ ali „živa seč“. Nikdar pa se ta beseda ne sme rabiti za kak drug plot, kakor tudi ne govorimo o zidanih ali železnih plotovih, ampak le o zidanih ter železnih ograjah.

Tako bo n. pr. razložil, da rupa (str. 94: Lisica in kozel) ni vsaka luknja ali jama, ampak da rupo imenujemo tisto jamo, katero je izdrila deroča voda, ali v katero poniciuje kak potok, da je torej v taki rupi navadno precej vode.

Tako poučevanje bo neizmerne vrednosti za pravilno rabo ter spoznavanje materinščine.

„Izvestno“ se pojasni z besedo „gotovo“. Pristavi pa naj učitelj, da pride od samostalnika v e s t, ta-le pa od glagola vedeti. Vest je, kar izvemo, glas, ki ga o čem dobimo, n. pr. prinesel je vest = prinesel je glas, naznanil je (n. pr. 2. Čit. str. 30.: prinesi mu veselo vest!). Izvestno je torej, kar smo dodobra izvedeli, kar nam je znano, o čemer smo prepričani.

Samostalnik vest pa še ima tudi drug pomen. Znači naš notranji glas, ki nam pravi, smo li ravnali dobro ali slabo. (2. Čit. str. 58.: vest mu je očitala). Od tega pomena pride pridevnik vesten, vestna, vestno. Kdor kaj vestno dela, tako dela, kakor mu vest ukazuje. (N. pr. str. 42. 2. Čit.: delo vestno končati). Treba je torej pridevnika izvestno in vestno natanko ločiti.

Tako smo prišli do onomatike. Opozoril sem na veliko važnost onomatiških vaj v 11. številki lanskega letnika na str. 320. Pri razlaganju besed bo se učitelj često moral zateči k onomatiki. Kolikokrat bo naletel na slučaj, da je učencem dotična beseda znana, a v drugem pomenu, nego na določenem mestu. Ne menim tu tistih sto in sto slučajev, kjer se beseda rabi v takozvanem prenesenem pomenu: to je, kadar govorimo v podobah in slikah, kakor če rečemo, da je morje večnosti neizmerno, ali da je to ali ono vir pregrehe; ampak mislim na slučaje, kakršen je gori omenjen o samostalniku „vest“.

Kadar namreč učitelj pri čitanju naleti na besedo, ki ima dva ali še več raznih pomenov, izmed katerih je eden učencem znan, mora vselej postopati tako, da učence najprej opozori na znani pomen, potem skuša stavkovo misel razložiti s tem znanim pomenom. Učenci takoj spoznajo, da to ni mogoče in tem potom izprevidijo, da mora znana beseda še nekaj drugega pomeniti in da se rabi v tem drugem pomenu v stavku, ki so ga ravno čitali. Nato jim učitelj razloži ta pomen. Zraven se tudi tu, kolikor more, poslužuje etimologije. Ako se da med novim in starim pomenom najti kaka sorodnost, je to treba pokazati.

Primer o „krošnji“ (2. Čit. str. 48. o veverici). Učitelj bo razložil nekako tako-le: Otroci, vi gotovo poznate krošnjarja, ki hodi po trgih od hiše do hiše prodajat blago. V čem pa ima to blago? (V krošnji, katero nosi na hrbtu.) To krošnja je že menda videl marsikateri izmed vas. (Vsekakor bo dobro učencem pokazati podobo ali vsaj krošnja narisati na tablo.). — Glejte, tu pa ste čitali o veverici, da šine po smreki v gosto krošnjo. Ali bo to menda tudi taka krošnja, kakršno nosi krošnjar? No N., ti si se malce nasmejal in z glavo odkimal, torej meniš, da to ni navadna krošnja? — No vidiš, tu pa sva enih misli, tudi jaz trdim, da je to nekaj drugega. Bom vam takoj povedal in pokazal. Krošnja je tudi ves tisti del drevesa nad deblom: veje, vejice in listje! (Pokaže se v naravi in na podobi!) Imenuje se tudi koš.

Zakaj pa neki naše ljudstvo imenuje ta del drevesa krošnjo ali koš? — Gotovo zaradi tega, ker ima podobo koša, ki je povezen. Tudi krošnja je najprej bila podobnejša košu, pozneje je dobila podobo omarice.

„Krošnja“ ima torej dvojni pomen, koš pa celo trojnega ali čveternega. Dva pomena že poznate. Dalje še pomeni panj ali ulj, v katerem bivajo čebele, na vinski preši pa tisto pripravo, v katero se nameče grozdje, da se preša.

Na str. 57. (2. Čit.) bodo čitali učenci, da so se otroci zbrali vsak dan na zeleni grivi. Menda noben otrok ne bo poznal pravega pomena besede „griva“ v tem stavku, vsak bo mislil na konjsko grivo. — S tem pomenom bo tudi učitelj začel svoje razlaganje. Potem bodo uvideli, da to ne more biti konjska griva, ker ni zelena in ker se na njej otroci ne morejo zbirati. Učitelj bo jim torej razodel pomen in rekel, da pomeni s travo porasel prostor — trato (zlasti med njivami).

Vzemimo tudi glagol za primer!

Učencu čitajočemu: „Brodar je krmil ladijo“, bo se zdel čuden ta stavek in ne bo ga razumel, ker pozna glagol krmiti le v pomenu: živini polagati pičo. Učitelj bo tedaj najprej obudil prvi pomen, učence vprašaje, ali ne poznajo temu glagolu drugega¹ bolj znanega pomena ter bo z učenci tvarjal stavke kakor: mati krmi otroka, hlapec krmi govedo, samica krmi svoje mladiče v gnezdu. (2. Čit. str. 71.: Matejček je krmil penico.) Zraven se bodo tudi opomnili na krmo.

Kmalu bodo tako spoznali, da gorenji stavek ne more imeti istega pomena; kajti ni moči ladje krmiti kakor tičke ali otroke.

Učitelj jim bo tedaj prinesel kalup (model) ladje, če ga ima ali vsaj njeno podobo ter jih opozoril na pripravo, katero zazró ob zadnjem koncu ladje. Potem bo natanko razložil namen te priprave. Naposled bo učencem jasno, da je treba ladjo na vodi ravnati in da služi temu poslu ona priprava. Sedaj še-le bo obrnil svojo razlago tako-le: „Zadnji del ladje se zove krm, to si dobro zapomnite; in ker ladjo ravnamo na zadnjem delu, rečemo tudi na mesto ladjo ravnati, ladjo krmiti. Ono pripravo imenujemo krmilo, moža pa, ki ladjo krmi, krmarja.“

Ako je učencem že znan pomen pripone ilo ter so že večkrat tvarjali take samostalnike, bo jim samim dal najti ime one priprave, rekoč: „Zdaj pa pazite! S to pripravo, ki sem Vam jo pokazal, krmimo ladje. Ta priprava je torej neko orodje, neko sredstvo, s katerim kaj delamo, ali kaj dosežemo. Kako se že končujejo tisti samostalniki, ki značijo tako reč? (Na ilo, alo, lo.) Dobro! Kdo mi še zna imenovati tak samostalnik? (Gladilo.) Zakaj se tako imenuje? (Ker ž njim gladimo.) Glejte no, kako se bo tedaj imenovala ona priprava, ker ž njo krmimo? (Krmilo.)

Ni mi treba slikati veselja, ki se bo polastilo otrok, ko bodo z lastno močjo reševali ta vprašanja.

Slično bo treba postopati pri samostalnikih: konec = Ende in konec = Zwiirn; krivec = Nordwind in krivec = Gartenmesser (Schrot-eisen); paglavec = Kaulquappe in paglavec = Wicht; ostroga = Sporn in ostroga = Brombeerstrauch; palček = Däumchen, palček = Däumling (Zwerg), palček = stržek (Zaunkönig), palček = reznik (Reben-

¹ Da sta ta dva glagola pravzaprav različna tudi po svojem korenu, o tem v ljudski šoli ne moremo govoriti.

zapfen); panj = Baumstumpf in panj = Bienenstock; pečat = Siegel in pečat = Vorladung; streči = aufpassen, lauern (lovec zajca streže), streči = trachten (komu po življenju), streči = dienen; valiti = walzen, valiti = brüten in še v sto drugih slučajih.

Tupatam sta besedi različni tudi po spolu. V takem slučaju je to tudi treba vselej opomniti. Kadar bodo torej učenci čitali prst = Erde, bo učitelj rekel: „Pomnite, da je beseda prst v tem pomenu ženskega spola; govorimo: črna, debela prst; ta vrt nima dobre prstí. Če pa je možkega spola, pomeni znani del roke; govorimo: debel prst.

Tako bo treba razložiti razliko med samostalniki: zob, í (Pferdefutter, Hafer) in zob, ú (2. Čit. str. 149.: konjiček v jaslih zob imaš). Da besedi etimološko združijo, naj učenci pomnijo stavek: Konj z zobmi zoblje sladko zob.

Kakor smo pri samostalnikih morali razločevati samostalnike iste zunanje oblike v imenovalniku, a raznega spola ter pomena, tako bo treba razločevati glagole iste oblike v nedoločniku, a različne v sedanjiku ali nasprotno ter različnega pomena. Naj nam tu služita glagola kanem, kaniti in kanim, kaniti. Oba se slučajno nahajata v 2. Čitanki drug blizu drugega.

Na 82. strani čitam v pesmici „Oblaka“ stavek: Kam si kanil bratec beli? in na str. 83. v pesmici „Mavrica“: Kapljica kane na polje. Razlagi bo tu rabila sinonimika. „Kam si kanil (tako bo rekel učitelj) pomeni to, kar: kam si se namenil, kam si namenjen, kam hočeš. Oblaček sreča oblčka ter ga torej vpraša: Kam pa hočeš dragi moj? Namesto kaniti smemo reči: nameravati, namenjen biti. Pomni sedanji čas: kanem, kaniš.“ Nekoliko primerov hitro napravi z učenci, da se prepriča, ali so umeli. N. pr.: Kaj kaniš danes popoldne storiti? Kanil je iti v mesto, itd. Potem hiti dalje rekoč: „Imamo pa še drug glagol, ki je menda nekaterim izmed vas znan; glasi se tudi kaniti, a v sedanjem času: kanem, kaneš; n. pr. kaplja kane. Tak stavek čitate na sledeči strani 83.: Kapljica kane na drevje. Tam čitate tudi kapljica pade na polje. Menda bo tu vseeno: kane in pade? — Tako je. O kaplji, kadar pade, rečemo tudi, da kane.“ — Zopet nekoliko primerov: Solza mu kane z očesa, rosa kane na travnike; pretekli čas: Solza je kanila z očesa, rosa je kanila na travnike, nekaj kapljic tinte je kanilo na tla.

Na višji stopnji ne bo škodovalo, če učitelj pristavi, da pravimo kaniti namesto kapniti; večkrat kaniti je kapati (koren, kap [kaplja]).

Da k onomatiki štejem tudi nauk o raznih besednih družinah, ki so se razrastle iz istega korena oziroma debla, sem poudarjal tudi v gori omenjenem sestavku lanskega letnika. Kako imenitno bo pa učitelju služilo, če je tako postopal, kakor sem mu tamkaj svetoval, naj dokaže ta-le primer. V 2. Čitanki bo treba na str. 61. v pesmi „Oltar“ razjasniti stavke: Stvarnika proslavlja svet, Stvarnik blagoslavlja svet.

To sta dve misli, kateri na videz že nekoliko presegata obzorje učenca tretjega, še bolj pa drugega šolskega leta. Vendar ni tako hudo; treba bo učitelju le se malo potruditi, da jim te besede ne bodo samo ostale lepo zveneči zvončki, ampak da jih bodo tudi dobro umeli.

Začel bo z drugim stavkom. Ta se bo učencem zdel nekak znanec, če je učitelj, kar je pričakovati, že obravnaval pesnico „Pred poukom“ (12. str. 2. Čit.); kajti tamkaj so čitali ter se učili razumevati besede: blagoslovi — ga (krog otročičev) pri uku, mili Bog! Takrat je učitelj razložil glagol blagosloviti.

Kako bo neki postopal učitelj pri razlaganju te besede? Bo-li takoj začetkoma skušal etimološko razlagati? Jaz bi si ohranil to razlago do tiste dobe, ko bi že imel zbranih več besedi iz korena slu. Za zdaj naj zadostuje navadno razlaganje: opis s primeri. Učitelj bo opozoril učence na različne cerkvene obrede, kjer imajo priložnost opazovati: blagoslov duhovnikov. Izhajajoč od nedeljske popoldanske službe božje, ki jo poznajo pod „litanijami z žegnomo“, bo jih opozoril na navado, da duhovnik blagoslavlja velikonočna jedila, novo kapelo ali križ, svete podobe, o Telovem polje, njive itd. Tudi mati blagoslovi svojega sina, če gre na tuje, napravi mu sv. križ, ga poškropi z blagoslovljeno vodo ter moli čeznj. Nadalje bo razložil pomen blagoslova. Če koga blagoslovimo, želimo ter prosimo Boga, da bi od njega odvrnil vsako nesrečo in ga vzel v svoje varstvo; če reč blagoslovimo, prosimo ravno tako, da bi nam ne škodovala, ampak bila v našo korist. Če Boga prosimo blagoslova pri kakem delu, želimo, da bi nam šlo dobro izpod rok; če ga prosimo blagoslova za sadeže, želimo, da bi obilo rastlo na polju, na njivah, v sadunosnikih itd. Če torej pred poukom molimo, prosimo Boga blagoslova, da bi vse dobro umeli ter se prav dobro učili.

Stavek: Stvarnik blagoslavlja svet tedaj učencu ne bo več težko umeti. Učitelj bo le razjasnil, da se pravi blagoslov enkrat deliti: blagosloviti, večkrat pa: blagoslavljati. Stvarnik blagoslavlja svet ali Stvarnik vedno in vedno deli svoj blagoslov vsej zemlji ali vsemu svetu. Če so že enake opetovalnike proti hipnikom rabili, jih je treba nanje opozoriti; če ne, naj se nekateri pristavijo v podkrepo kakor: ponoviti, ponavljati, pozvoniti, pozvanjati, prelomiti, prelamljati.

Drugi stavek: Stvarnika proslavlja svet, bo učitelj naslonil na stavek: Večno slavo ti pojemo (str. 2.: Po pouku), ki je učencem izvestno že tudi znan. Rekel bo torej: Stvarnika proslavlja svet, še pomeni: Stvarniku slavo poje svet ali Stvarnika slavi svet: vsa narava kaže njegovo mogočnost, dobrotljivost, usmiljenost.

A sedaj pride druga stran razlage: etimološka. Če je z učenci zbiral stavke, v katerih so nahajali besede, tvorjene iz korena slu, so jim menda že znane besede: sluti, slava, slaviti, blagoslov in blagosloviti. V 2. Čitanki

čitamo namreč sledeče stavke, sem spadajoče: blagoslovi ga — Bog (1. str.) (že gori omenjen); večno slavo Ti pojemo (2. str.: Po nauku); po vsem svetu so zaslugi (str. 10., Uganki); Slavko vstane vsako jutro rano (str. 21.: Dobri in pridni otrok); vseh vrst je slava (str. 31.: Drevo v cvetu); najbližje pri nebesih naj hvali in slavi delo (39. str.: Škrjanec); ljuba pšeničica, tebe Gospod sam blagoslovil je s svojo desnico (str. 40.: Orač); zlato solnce se je poslovilo (str. 44.: V gozdu); vsemu stvarstvu bom oznanjal tvojo slavo, prepeva slavo Vsemogočnemu (str. 46.); Stvarnika proslavlja svet, Stvarnik blagoslavlja svet (str. 61.: Oltar); da bi rosile nebesne hčérke blagoslov božji na mlado zemljo (str. 61.: Na večer); vetrič nam zaveje v slovo (str. 61.); mladost slovo bo skoro vzela (str. 73.: Kres); danes slavite žetev (str. 77.: Žetev); klaski so se pri slovesu zakesnili (str. 77.); ljudje niso čislali tega božjega blagoslova (str. 78.: Rženi klas); gospod sem — slavnoznan (str. 79.: Ujeti vrabec); roka (božja) bo blagoslov na nas rosila (str. 85.: O nevihti); prosil je vinogradom božjega blagoslova (str. 109.: Sv. Urbana grozdek); še enkrat k slovesu naj rog se oglasi (str. 123.: Postiljonska); čakaj veter, da slovo še vzamem (str. 123.: Ločitev); tesaril mož slaven (str. 127.: Tesar); slovesno ti prisegam (str. 153.: Volčja prisega); blagoslovilo vas bode (božje dete) (str. 162.: Ošabnežu).

Ume se, da učitelj ni mogel obravnati teh vseh beril dotlej, ko mu pride na vrsto „Oltar“ (str. 61.); to sem tu le pregledno sestavil, da učitelj presodi, kolika bo končna bera besedi istega korena. Vendar izvestno poznajo besedo blagosloviti, kakor sem gori trdil; in če to poznajo, morejo poznati tudi samostalni blagoslov, iz sledeče pesmice pa samostalni slava in menda tudi glagol zaslugi.

Porabil bo torej to priložnost; ponovil bo te besede ter kratko njih pomen in bo jih skušal¹ nakrat izvesti iz korena slu tako-le: „Doslej že poznate besede: blagoslov, blagosloviti, blagoslavljeni, slava, slaviti, proslavljeni, slutiti. Tudi njih pomen Vam je že znan. V vseh teh besedah najdemo zlog, ki se glasi skoraj vedno enako. Poiščite ga!“ — Učenci najdejo s pomočjo učiteljevo zloge slov, slav in slu, katere podčrtajo. — „Sedaj še bomo pristavili eno besedo, ki jo menda tudi že poznate in ki ima isti zlog: slovo. Slovo so tiste zadnje besede, katere izgovorimo, če hočemo kam drugam oditi od doma ali od znancev. Pravimo, da vzamemo slovo, ali da se poslovimo. N. pr. Bog z Vami, ali Zdravo itd. Blagoslov so tiste svete ali blage besede, ki jih izgovori duhovnik, če deli „žegen“. Slava so tiste besede, ki se govorijo daleč po svetu o človeku, ki je kaj imenitnega izvršil. O takem tudi pravimo, da je slaven, da sluje po svetu, da je zaslug po svetu, kakor tistih dvajset

¹ Ume se v zadnji stopnji (uporabi).

tovarišev v uganki. Namesto „sluje“ tudi rečemo, da *slovi*. Če o takem človeku govorimo častne in hvalne besede, ga slavimo ali proslavljamo. In še nekaj Vam povem: Namesto besede *zlog* tudi lahko rečemo *slovka*, ker *zlog* izgovorimo. *Slavec* se tudi tako imenuje, ker *slavi* Boga s svojim petjem in ker je daleč znan, ker *sluje* kot najboljša ptica pevka. Otroci, pazite! Kaj bo torej neki pomenil *zlog slov*?“ — Če je učitelj v gorenji razlagi dobro poudarjal izraz *besede*, bodo uvideli, da pomeni tisto, kar *beseda*. Tudi to bodo umeli, da je *zlog slov* nastal iz *zloga slu*, če njih pozornost obrne na „*kuti*“ in „*kovač*“. Nazadnje si bodo sestavili tale obrazec:

slu

sluti — za sluti

slovo | — blago slov — blago sloviti — blago slavljati

sloveti | — slovesen

slovka

slava — slaviti — proslavljati

slavec

slaven

Pozneje bo se dal ta obrazec dopolniti z besedami: slavnost, slovesnost, slovar, slovnica, Slovenec.

(Dalje prihodnjič.)

Darvinizem in vzgoja.

A. Pesek.

(Dalje.)

Drugi del.

Vzgoja raz stališča darvinizma.

Rekel sem že prej, da so zakoni razvoja utelešenega sveta jako slični razvoju človeškega duha; in ne le to, temveč zakoni prilagodenja in dednost, kakor sem jih v l. delu razvil, veljajo baš tako za vzgojo, kakor za razvoj živalstva in rastlinstva, ker tudi človek je podvržen večnim zakonom narave, kakor so jim vsi organizmi. Človeška vzgoja se mora ozirati predvsem na razvoj telesa, ker če je ta zavržen, je vse skaženo; a tudi duševna vzgoja človeška se ravna po navedenih zakonih, — če je telesna vzgoja vrla, je tudi duševna dobra in obratno, ker vedno še ima veljavo isti znani stari rek, da „v zdravem telesu biva zdrava duša“.

I. Podedljivost.

Nekje, žal! da se ne morem spomniti kje, sem čital predlog, da bi naj učitelj o vsakem učencu napisal natančno karakteristiko, ki bi se naj skrbno shranila. Te karakteristike bi kaj dobro služile — tako se je predlog utemeljeval — učitelju pri vzgoji otrok teh učencev, ker marsikateri duševni pojav otroški bi si učitelj tako lahko koj raztolmačil, marsikatero lastnost bi lahko o pravem času obdržal ozir. podkrepil, ker imel bi karakteristiko, razvojni proces staršev pred seboj in bi se tako lažje vglobil v individualiteto otroško. Ta predlog je res uvaževanja vreden, a navedel sem ga le zato, ker jasno priča, da ima tudi pri vzgoji dednost važno vlogo. To priznava tudi narod, ko pravi: „Jabelko ne pade daleč od jablane“ in „kakršno drevo, takšen klin, kakršen oče, takšen sin“ in lahko bi še navedel obilo drugih pregovorov, ki izrazujejo, da ima dednost pri vzgoji če ne prvo, pa vsaj važno besedo.

Pogledimo si pojave dednosti pri vzgoji! Kakor pri darvinizmu, tako nam je tudi pri vzgoji razločevati med podedljivostjo, t. j. zmožnostjo staršev, da morejo prenesti svoje dobre in slabe lastnosti na svoje otroke, in med dednostjo, t. j. uresničenjem podedljivosti, izvršenjem zmožnosti, kakor pri darvinizmu tako je tudi pri vzgoji dednost dvojna: vzdrževalna in napredna.

1. Vzdrževalna dednost.

Vsled vzdrževalne dednosti prenesejo starši na otroke lastnosti, ki so jih tudi sami podedovali od staršev in prastaršev in vsi zakoni te dednosti, ki sem jih razvil pri darvinizmu, veljajo v polnem obsegu tudi pri vzgoji; podedujejo se bahatost, častihlepnost, lahkomišelnost, lakomnost, nagon za krajo, lažnjivost, lenoba, pa tudi varčnost, pridnost in druge dobre in slabe lastnosti. Pravijo, da pride otrok nevtralen na svet, „tabula rasa“, da je duša otrokova prazna tabla, na katero se lahko napiše kar se hoče. Je že res, da se v mehko otroško dušo lahko vtisne kar se hoče, a kakor se iz vsacega lesa ne da izrezljati Merkur, kakor so pravili stari Rimljani, tako se tudi v vsako otroško dušo ne more napisati in vtisniti vse, kar in kakor želimo, ker, kakor ni vsak les enako mehak ozir. trd, ne vsaka prst porabna za modeliranje, tako tudi ni vsaka otroška duša enako vzprejemljiva za vse. Jedro duše, kal bodočih lastnosti že prinese otrok s seboj na svet in sicer vsled podedljivosti človeške. Sicer se res da marsikaj ublažiti, omejiti, ozir. okrepiti, kar leži v kali v otroškem srcu, a da takih kali otrok ne podeduje od staršev ozir. prastaršev, tega ne more nihče trditi, ker potem bi bil le res samo slučaj, da so otroci tako pogosto staršem ne le slični, temveč še celo podobni v mnogih rečeh, in takih „slučajev“ je gotovo

več nego resničnih izjem. Otrokovega naturela in jedra osebnosti ne more izpremeniti vzgoja, čeprav se ž njo da marsikaj ublažiti in omejiti, oziroma okrepiti. Natančneje razpravljam o tem pri funkcijonelnem prilagodenju.

Vsled nepretrgane dednosti se podeduje specifični rodbinski in tudi narodni značaj kot vztrajna žilavost, živost temperamenta, bahatost, pridnost i. dr. cele generacije. V rodbini Bach je bilo 22 izvrstnih muzikaličnih talentov, in kdor le malo pogleda okrog sebe, našel bo pri vseh rodbinah primerov, da ima nepretrgana dednost velik vpliv.

Marsikateri otrok se od rodbinskega značaja tako razločuje, da matere tarnajo v skrbeh: „Po kom se je neki izprevglo to dete?“ Tu je posegla pretrgana dednost vmes. Vpliv pretrgane dednosti je, če so otroci ne le telesno, temveč tudi duševno bolj podobni prastaršem, stricu ali kakemu drugemu še ali živečemu ali pa tudi že umrlemu sorodniku. Če se je otrok izprevgel po katerem že davno umrlem sorodniku, katerega se mogoče že nihče več ne spominja, tedaj rečemo, da je tak slučaj pojav atavizma. Pojav atavizma je tudi gotovo slučaj, če se otrok popolnoma razločuje v svojih lastnostih in posebnostih od rodbinskega in narodnega značaja dotičnih staršev.

Tudi spolna dednost igra važno vlogo. „To je cel oče, cela mati“, pravimo, hoteč reči: vse lastnosti očetove ozir. materine je podedoval dotični otrok. V mnogih rodbinah je ta dednost tako močno izražena, da lahko razdelimo otroke v „očetovo“ in „materino“ skupino. Ker pa ne le samo dečki, temveč tudi deklice lahko podedujejo očetov značaj, in obratno ne le samo deklice temveč tudi dečki materinega, se lahko nahajajo v obeh skupinah otroci obojega spola. Neko dekle je čisto fantovske narave, se ruva in meče s fanti, dela najrajši le moška opravila itd., a za kuhinjo in gospodinjstvo ji ni veliko mar; nasprotno pa je dosti fantov, ki bi se njihovemu značaju bolje spodobilo žensko krilo nego hlače; to so posledice nasprotne spolne dednosti.

Mešane ali obojestranske dednosti tudi ne smemo prezreti. Vsled nje podeduje otrok nekoliko lastnosti od očeta, nekoliko pa od matere, torej od obeh. Blagor otroku, kateremu je narava podelila dobre lastnosti, kreposti od obeh staršev, a slabo je zanj, če si je nabral slabih lastnosti obojih, ker slabosti so nakopičene in torej utrjene. Goethe pravi:

„Vom Vater hab ich die Statur, des Lebens ernstes Führen,
Vom Mütterchen die Frohnatur und Lust zum fabulieren.“

Konservativna dednost je kriva, da se naš kmet tako krčevito drži starega kopita, da vkljub vsemu vzgojnemu in poučnemu vplivu od strani razumništva vendar tako počasi napreduje. „Tako so delali moj oče, pa se jim ni hudo godilo, in tako bom delal tudi jaz“, v tem stavku, ki se prepogosto čuje, je izražena vsa trma konservativne dednosti. —

Pa mi bo kdo ugovarjal, saj je naše razumništvo izšlo večinoma iz kmečke korenine, potemtakem je tudi ono podedovalo konservativno trmo. Temu odgovorjam, da 1. se vsi zakoni ne pojavijo pri vsakem individuu, pri tem ti, pri onem oni bolje, saj so tudi kmetje, ki so vneti za napredek in dostopni dobrim svetom, 2. pa se je pri razumništvu vpliv konservativne dednosti ublažil vsled dolgoletne šolske vzgoje, ki mu je vcepila veselje do napredka in da 3. tudi med razumništvom ne manjka ljudi, ki so iz prepričanja konservativci.

Na prvi pogled je okrajšana dednost za vzgojo brez pomena, a v resnici ni. Kar je darvinjancem filogenija ali paleotologiški razvoj, to bodi vzgojitelju zgodovina, razvoj narodov, in kar je prvim ontogenija, to bodi poslednjemu vzgoja v ožjem pomenu besede — in če razmotrivamo na ta način, uvidimo, da ima okrajšana dednost veljavo tudi pri vzgoji.

Po isti dolgi poti, ki jo je hodilo človeštvo, da je dospelo na visoko stopnjo današnje prosvete, mora vzgojitelj voditi gojenca — seveda v krajšem času, torej okrajšano. Kakor je bilo človeštvo v starem veku praznovorno — imamo zelo obširno znanost, mitologijo, ki se bavi z raznimi bajkami starega veka — bilo je brezskrbno, živelo je le čutno večinoma brez smisla za vzvišene duševne polete, ker je izmed duševnih sil kraljevala domišljija; tako je tudi človeškemu bitju primerna v otroških letih duševna hrana, ki prija domišljiji, ki je v tej življenjski dobi glavna duševna sila, tudi otrok živi čutno, brezskrbno. — V mladeniču in dekletu dozoreva pomljivost in razum, in prepogosto prevlada produktivna domišljija; navdušen je, da včasih celo fanatičen in razuzdan, vse bi rad vedel, vse zna, a njegovo znanje je brez prave vrednosti, ker mu manjka zrelosti, temeljitosti in resnosti. In baš enako je bilo človeštvo v srednjem veku, fanatično in razuzdano; ker je prevladovala produktivna domišljija, vse takratno znanstveno raziskovanje večinoma ni imelo pravega uspeha, pa tudi ne pravega smisla, in tako so zabredli prepogosto v zmedenosti in v deloma brezpomembne, deloma pa v usodepolne vraže, kakor so: astrologija, alhemija, preganjanje čarovnic i. dr. — V moški dobi dozore navori in se očistijo vseh primesi, vroča kri se ohlaja in um prevlada vse druge duševne zmožnosti; tako je tudi človeštvo v novejšem veku. Obile iznajdbe, mnoga razkritja in veliki napredek na vseh poljih znanosti in umetnosti v novejšem času kažejo, da se je poglela fanatičnost in razuzdanost srednjega veka in da je pričel prevladevati bistri razum. Seveda če se ozremo na fanatičnost, s katero se bijejo narodnostni in strankarski boji, moramo soditi, da je človeštvo šele v začetku svoje moške dobe. V vseh časih in pri vseh narodih so bili veleumi, ki so se v svojem lastnem razvoju dvignili visoko nad nivo splošne prosvete priprostega

ljudstva, a po teh ne smemo soditi dotičnega veka, temveč smatrati jih je kot izjeme. Vsak vek se sodi po prosveti mase narodov.

Kakor je ontogenija slična filogeniji, tako je tudi razvoj vsakega posameznega človeškega bitja sličen razvoju vsega človeštva. Dejstvo okrajšene dednosti mora vsak vzgojitelj skrbno upoštevati, da n. pr. ne preobklada otroka z delom, ki zahteva razvitega uma, ali da ne bo dajal dozorelim mladeničem duševne hrane, ki prija naivni domišljiji.

2. Napredna dednost.

Tudi druga vrsta dednosti je pri vzgoji odlične važnosti. Vsled napredne dednosti se podedujejo lahko tudi lastnosti in zmožnosti, ki so si jih starši šele pridobiti morali, in tako je ta dednost velikega pomena za napredek in prosveto človeštva.

Vsled prisposobljene dednosti lahko podeduje otrok lastnosti staršev, katerih ti niso podedovali, temveč so si jih vsled prilagodenja pridobili, kakor delavnost, varčnost in druge dobre in žal! še češče pa slabe lastnosti. Ta dednost je za vzgojo in napredek človeštva sila važna, n. pr. če so starši vsled svoje zapravljivosti, lenobe in lahkoživosti zapravili otrokom imetje, prisili beda slednje, da se prilagode delavnosti in varčnosti. Ti dve slednji lepi lastnosti so si torej morali šele pridobiti, si jiju prisposobiti, in ako kak drug zakon dednosti, n. pr. pretrgana dednost (atavizem) ne poseže s svojim vplivom vmes, bodo vnuki podedovali po otrocih zgoraj omenjenih zapravljivih staršev vsled prisposobljene dednosti delavnost in varčnost, in obstanek tega rodbinskega debila je zagotovljen. Enakih primerov lahko zasledi v navadnem življenju vsak, ki le količkaj pogleda okrog sebe.

Pa tudi za telesno vzgojo je prisposobljena dednost važna, ker podedujejo se nekatere opasne bolezni, kakor n. pr. umobol, tuberkuloza, nervoznost i. dr. Kako se da ta dednost omejiti in v nekaterih slučajih tudi popolnoma paralizirati, o tem razpravljam zadej pri prilagodenju.

Vsled utrjujoče dednosti se podedovane lastnosti pri vsaki naslednji generaciji utrdijo in močnejše ukoreninijo. Pred vsemi se slabe lastnosti kaj rade utrjujejo kakor: lažnjivost, hudobnost, bahatost i. dr. posebno pa pijančevanje in razuzdanost. Že sv. pismo pravi, da se nečistost staršev kaznuje pri otrocih še celo v deveto koleno, s čim se pač hoče reči, da se slabe posledice razuzdanega življenja podeduje, in da se še celo pri poznih generacijah pojavljajo, ker je razuzdanost vsled utrjujoče dednosti ukoreninjena.

Specialni zdravniki za umobol in prsne bolezni poizvedujejo tudi za starše in prastarše dotičnega bolnika, in ako je bolezen že v tretjem ali celo že v četrtem kolenu dotične rodbine, je navadno neozdravljiva, ker

je vsled utrjujoče dednosti preveč ukoreninjena. Prvo mesto med podedljivimi boleznimi zavzemajo splošne konstitucionalne boli, ki so učinkovale na organizem staršev že dalj časa, kakor bolezni živcev, uma i. dr. Podedovana vzprejemljivost za posebne bolezni je naravno največja, če jo imata oba roditelja. Tudi odpornost ali imuniteta zoper nekatere bolezni je podedljiva. Tako si lahko raztolmačimo nastanek človeških plemen, ki so — kakor n. pr. zamorci zoper rumeno mrzlico — odporni krajšnjim boleznim.

Ta utrjujoča dednost je tolikega pomena, da hočem navesti še nekoliko vzgledov. — Da alkoholizem organizem jako preustroji, ozir. da se slednji prvemu prilagodi, je dognana stvar. Pijančevi otroci so torej slabotni telesno in duševno; ker pa pijanec ni udan le pijančevanju, temveč še tudi celi vrsti drugih pregreh, so njegovi otroci malokdaj kaj prida. Vnuki so, ako ne poseže pretrgana dednost vmes, še večji malopridneži, in pravnukom je hudobija prešla že tako v kri in meso, da jo je težko ozdraviti. Skrbna preiskava in statistika je zasledila velezanimivo in jako značilno primer v tem oziru. Na Nemškem je živela v začetku prejšnjega stoletja pijančeva rodbina, katere potomci so stali državo 15 milijonov mark, ker je izšla iz te rodbine v teku nekaterih generacij cela vrsta hudodelcev in hudodelnic. Pri otrocih in morda še tudi vnukih te pijančeve rodbine bi se bila hudobnost še dala paralizirati, če bi bili uživali dobro in skrbno vzgojo, a pri poznejših rodih je bila nagnjenost do slabega že tako ukoreninjena vsled utrjujoče dednosti, da je bil ves blagodejni vpliv dobre vzgoje zastonj. In ker država prej ni plačala bornih par stotakov, da le desetakov, da bi se bili otroci dobro vzgojili, plačala je pozneje 15 — petnajst — milijonov, in nameček pri tem velikanskem „dobičku“ je, da so pošteni državljani morali prestati mnogo krivic in žalosti od teh zanemarjenih ljudi, da se je zgodilo mnogo jeze in pohujšanja, in da so si morali sodniki in drugi uradniki mnogo tretji glave radi njih. Takšen je „dobiček“, takšni so sadovi istega zlatega sistema „varčevanja“, — za šole in omiko ljudstva nič, za topove in kaznilnice pa milijone.

Uredbe ljudskih kast, dednega plemstva in prestolonasledstva temelje na utrjujoči dednosti, ker kreposti in telesne ter duševne vrline se ne le podedujejo, temveč se s časom, v teku generacij tudi ukorenjujejo; a žal, da se vsled dednosti ne utrdijo le kreposti, temveč tudi slabosti in pregrehe. Če pogledamo svetovno zgodovino in primerjamo individue posameznih dinastij, najdemo veliko število dokazov, da se kreposti podedujejo in da se slabosti češče podedujejo nego vrline. Pomislimo le na rimske cesarje, na Julije in Klaudije, ali na Burbone na Francoskem, v Španiji in Italiji! V resnici nikjer bi ne mogli dobiti toliko prepričevalnih

dokazov za utrjujočo dednost za vse tudi najfineje telesne in duševne posebnosti, nego v zgodovini vladajočih dinastij. Prav posebej pa še velja to za dednost umobola, ker baš v vladajočih rodbinah se umobol nahaja neverjetno pogosto. Slavni zdravnik umobolnih ljudi, Esquirol, je statistično dokazal, da je število umobolnih iz vladajočih rodbin s številom umobolnih izmed ljudstva v razmerju 60:1, da se torej nahaja umobol pri prvih 60 krat češče, nego v rodbinah mase ljudstva.

Ko bi imeli natanko kronologijo vsake rodbine, bi strmeli nad velikanskim vplivom dednosti v obče in posebej pa še utrjujoče. — Če se uresniči v začetku drugega dela te razprave omenjeni predlog, da bi naj namreč spisal učitelj o vsakem učencu natančno karakteristiko, ki bi se naj skrbno shranila, da jo more rabiti vzgojitelj otrok teh učencev, tedaj dobimo obilo dokazov o vplivu dednosti v obče in posebej pa še utrjujoče dednosti, in tedaj bo tudi izginil isti predsodek o „tabuli rasi“, kakor se marsikaj s časom pokaže kot — lepo doneča fraza.

Kakor se vidi na prvi pogled, da je okrajšana dednost za vzgojo brez pomena, baš tako se nam zdi o istočasni in istomestni dednosti, a tudi te dve nista brez pomena, temveč igrata pri vzgoji, zlasti pri telesni, včasih vlogo odlične važnosti. Posebno pozornost vzbujata pri podedljivih boleznih, ker otroški organizem zbolí navadno v isti življenski dobi — ali nekoliko prej — v kateri so si starši nakopali bolezen, in sicer se navadno pokaže bolezen z istimi simptomi in na istem delu telesa, kakor se je pri njih, ter se razvija na isti način kakor se je pri starših. Take bolezni so: bolezni pljuč, jeter, zobov, kože, živcev, možgan i. dr.

Zakoni dednosti torej niso brez pomena za vzgojo, in vsak pravi vzgojitelj jih mora vestno in premišljeno upoštevati in sicer kako, bomo še videli v teku te razprave; a sedaj preidimo k prilagodenju, ki je še važnejši faktor pri vzgoji, nego je dednost.

II. Prispodobnost.

Da je človeška duša mehka kakor vosek, da je nežno srčece otrokovo vzprejemljivo za vse, je znana stvar. Ta mehkost duše, ta vzprejemljivost srca, kaj je to drugzega, če ne zmožnost človeška, da se lahko prilagodi raznim razmeram, da ima prispodobnost, kakor jo imajo živali in rastline? Ker je človeška prispodobnost večja nego živalska, napravi lahko vzgoja iz človeka vse: pridnega in marljivega kmeta, poštenega delavca, vestnega učitelja, vzornega duhovnika i. dr., pa tudi zapravljivega kmetavsa, revolucionarnega anarhista, sebičnega in podlega koristolovca i. dr.

Kakor pri darvinizmu, tako razločujemo tudi pri vzgoji posredno in neposredno prilagodenje; posledice prvega se pokažejo šele na potomcih in posledice zadnjega pa že na individuih samih.

1. Posredno prilagodenje.

Vsled zakona individualnega prilagodenja ni dveh otrok, ki bi si bila po svojih zmožnostih in nagnjenjih enaka. Že v početku se razlikujejo, vsak otrok ima svojo individualiteto, in ta razlika raste potem od leta do leta. To se nam vidi samoobsebi umevno, a vendar nekdanje ni bilo. Prej se je splošno sodilo in se deloma še, da je priprosto ljudstvo „neumna masa“, da ni vzprejemljivo za višjo kulturo, da je zanj omika brez pomena, da torej zanj ni treba temeljitega pouka, ni treba dobre vzgoje. Zaničljivo se je preziral vsak boljši pojav mase priprostega ljudstva, ker se je sodilo, da ima le plemstvo individualnost, t. j. sposobnost napredovati; saj je še celo danes v glavah z zastarelimi aristokraškimi nazori predsodek, da se človek šele pričinja pri baronu.

Dovolilo se je milostno nekaj šol za maso, da bi ne posurovela preveč, kakor se je reklo, in pouk je bil v resnici „Massenunterricht“. Ne trdim, da je darvinizem prvi opozoril na individualnost, a ker je dokazal nje velikansko važnost za razvoj živalstva in rastlinstva, so pričeli uvidevati nje veliki pomen tudi za duševni razvoj človeški, t. j. za vzgojo in pouk. — Pravim pričeli, ker če so naši razredi prenapolnjeni, če je v zaduhli tesni sobici natlačenih po 100, da celo po 2—300 otrok, je to pač dokaz, da se važnost individualitete podcenja, ker pri takih razmerah mora biti tudi pri najboljši volji in spretnosti učiteljev pouk — „Massenunterricht“ v najboljšem pomenu besede. Ne zadušiti otrokove individualnosti, temveč očistiti jo vseh nelepkih primesi ter jo potem okrepiti, to je namen prave vzgoje. Ko se bo število otrok v razredih znižalo toliko, da bo učitelju mogoče natanko proučiti individualiteto vsacega otroka, da se bo mogel ozirati pri vzgoji in pouku na individualnost vsacega otroka, tedaj bodo učni in vzgojni uspehi drugačni, nego so dandanes.

Monstrezno ali prekoračeno prilagodenje tudi ni brez pomena. Le eden primer naj navedem, ki je za uspeh vzgoje in pouka pri marsikaterem otroku vsled svojih prežalostnih posledic prekarakterističen. Ako se starši udajo pijančevanju, se ne prilagodi, t. j. spremeni samo njih lastni organizem, temveč tudi organizem njih otrok. Če prastarši niso bili pijanci, starši slabosti pijančevanja niso podedovali, temveč so se mu le prilagodili, in posledice tega prilagodenja se sicer že pokaže na njih samih — v toliko spada ta primer pod prihodnje poglavje — a spremeni se tudi organizem njih otrok in to vsled posrednega prekoračenega prilagodenja staršev. V vsej svoji tragiki se pokažejo posledice alkoholizma šele pri otrokih pijančevih; leto za letom dobivamo v šole več bebecv, ker otroci pijancev niso le telesno slabotni, temveč tudi duševni revčki.

2. Neposredno prilagodenje.

Na zakonih neposrednega prilagodenja pa temelji vsa vzgoja; ko bi ne bilo teh, ko bi ne imel človek lastnosti neposrednega prisposobljenja, bi bila vsaka vzgoja nemogoča.

Vsled občne prisposobnosti se lahko napravi iz otroka vse, pošten in vesten človek, pa tudi brezvesten malopridnež in hudodelec; v kakršnih razmerah vzraste, kakršna je vzgoja, takšen je človek. „Der Mensch wird nur durch Erziehung Mensch“.

Darvinizem uči, da so vsled brezmejne prisposobnosti predružačene eksistenčne razmere vzbudile nove lastnosti, ude, organe, katere zahteva boj za obstanek, med tem so pa druge nepotrebne lastnosti, nerabljeni organi oslabei in se slednjič polagoma izgubili, in baš tako človeku razmere in družba vzbude nove lastnosti, jih negujejo in druge slabe. Razmere in pogoji so napravili vse, popolnili ali oslabili in odpravili, pravi darvinizem, in to velja v vsem obsegu tudi za vzgojo. Ker je človek zakonu občnega prilagodenja vsled svoje prisposobnosti baš tako podvržen kakor vsi drugi organizmi, je mišljenje, čuvstvovanje in hotenje njegovo produkt duševne in npravne atmosfere, v kateri živi; prav posebej velja to za mlada otroška leta, torej za dobo vzgoje človekove, a tudi v poznejših letih, ko ima človek že trdne, stalne nazore, se kaj često prigodi, da jih izpremeni, če zaide v drugačno duševno ali npravno ozračje. Vsakdanje življenje nam nudi primerov dovolj, ko nikjer ne zmajnka ljudi odpadnikov, bodisi narodnih ali verskih, bodisi odpadnikov od raznih političnih ali nepolitičnih strank.

Otrok, ki raste v družbi omejenih, praznovernih ljudi, se privadi, da sklepa na zveze med dogodki, ki jih v resnici ni in naravno tudi biti ne more, n. pr. če zjutraj srečaš najprej staro babo, ali če ti leti zajec prek pota, da je bolje, da se obrneš in greš nazaj, ker če greš naprej, boš baje isti dan še gotovo nesrečen. Praznovernih ljudi otrok, bo veroval v vsakojake vraže, strahopetnih staršev dete vidi v vsakem kotu strahove. Otrokov um si sčasom pridobi spretnost, da sklepa napačno vsled napačnih premis. Prebije li pa otrok svojo mladost v družbi razumnih, logično mislečih ljudi, ne bo pač nikoli delal napačnih sklepov, katerih premise slone na praznoverstvu, in ako bi vpliv vrah se od drugod hotel polastiti otroka, ne bo našel v njegovi duši pripravnih tal, da bi se ukoreninil. — Ako starši preklinjajo, se bo tudi otrok navadil kletve; če so starši pobožni, bo tudi otrok tak, če so starši nenravni, tudi otrok ne bo nraven.

Družba, duševna in npravna ozir. nenpravna atmosfera, v kateri prebije človek svojo mladost, odločuje, bo li postal človek praznoveren ali brez

predsodkov, nraven ali nenraven. In zakaj je vse зависno od duševne atmosfere? Ker je, kakor sem že zgoraj povedal, človek podvržen zakonu občne prisposobnosti.

Čujmo še, kaj pravi znamenit pedagog o apercpciji otroka. „Vz gledna slika staršev je otroku, ki dorašča v lepih, srečnih domačih razmerah, utelesnjena nrvnost, vzor vsega, kar je dobro in pravo, živa vest. Povsodi, kjer je treba nrvno sodbo izreči o tujem mišljenju ali razsoditi v lastni zadevi, je otroku vprašanje v mislih: Kaj bodo oče in mati rekli? Kdo še ni opazoval malega otroka v tako odločilnem slučaju, ko ni prav vedel, kako naj shvata lastno ali tuje dejanje! Vprašaje pogleduje k materi in od matere, k očetu in zopet k materi, da bi z njih obraza čital, kaj je prav. In če mu je dal obraz jase, nedvomen odgovor, je njegova etična razsodba sklenjena.“ (H. Schreiner „Analiza duševnega obzorja otroškega in dušeslovni proces učenja“ v letošnjem „Popotniku“ str. 102.) Tu imamo psihologičen dokaz za zgorajšnjo trditev, da je závisno od duševne in nrvne ozir. nenrvne atmosfere, v kateri prebije človek svojo mladost, kakšen postane človek. Seveda najčešče se obrača otrok do lastnih staršev „kjer mu je treba nrvno sodbo izreči o tujem mišljenju ali razsoditi v lastni zadevi“, a obrača se pa tudi do vseh drugih, ki imajo zanj količkaj avtoritete. Če otroka v njegovi mladosti pohujšujejo starši ali drugi, ki imajo zanj avtoriteto, bo otrokovo srce zastrupljeno s časom, ker otrok še ne razločuje, kaj je dobro in slabo ali nrvno in nenrvno, temveč sodi svoje in tuje ravnanje po tistih, ki imajo zanj avtoriteto. In če se dandanes toliko kriči o pokvarjenosti mladine, in se vsa krivda vali na šolo in učitelje, vprašam, koliko pa je tistih v resnici srečnih otrok, katerih starši so vz gledna, res utelesnjena nrvnost, vzor vsega, kar je dobro in pravo, živa čista vest?!

V prejšnjem poglavju smo videli, da ima dednost velik vpliv, da se moramo pri vzgoji vestno ozirati na ta vpliv ter ga premišljeno upoštevati, ker popolnoma odpraviti se ne da, a lahko se zajezi in premosti in sicer s pomočjo prilagodenja v obče in funkcijonelnega posebej. Pesimist Artur Šopenhauer je dejal, da vzgoja premore le malo ali pa celo nič do človeka. Če se oziramo na dednost sploh in na konservativno posebej, ima v toliko prav, ker temeljne črte temperamenta, jedro osebnosti se tudi vsled vzgoje ne dajo predru gati. Človeka, v katerem prevladuje smisel za praktičnost, nagon za praktičnost, ne moremo preleviti v abstraktnega misleca, ker vedno se pojavlja plastičen nagon, ki sili človeka k praktičnemu delu, da se nagonu zadosti. Baš tako ne moremo izpremeniti sangvinika z vročim, hlastnim temperamentom v hladnega, preudarjajočega flegmatika, egoističnega značaja v požrtvovalnega, nesebičnega človekoljuba, a vsled funkcijonelnega prilagodenja se da s pomočjo duševne in fizične diete marsikaj ublažiti.

(Dalje prihodnjič.)

Cesarska pesem.¹

(Učna slika.)

O p o m b a. — V prvem šolskem letu zadostuje obravnava prve kitice cesarske pesmi. — Temeljito razumevanje se na tej stopinji pač ne bo dalo doseči; zadostuje, če se učitelju posreči, voditi male prvenčke tako, da bodo vsaj čutili in slutili patrijotično vsebino te, posebno v glasbenem oziru, tako krasne in veličastne pesmi. — Izrazi in pojmi, ki so tuji duševnemu obzorju otročjemu, in torej učencem nerazumni, naj se pojasnijo že popreje pri nazornih in govornih vajah (kar bi se imelo zgoditi sploh pri vsakem količjak težavnem berilu); le radi popolnosti se je pri naslednji učni sliki besedno razlaganje, vsaj deloma, vplelo v obravnavo samo. — Slika, na katero se ozira sledeča obravnava, je znana Angeli-Hechtova podoba našega vladarja.

I. Priprava in napovedanje smotra.

Da, prav imaš, Janezek, jutri res ne bo šole. Ali pa tudi veste, otroci, zakaj je ne bo? (Ker je jutri rojstni dan našega cesarja). Seveda; in to je za nas jako važen dan! Saj še veš, Milica, kako si zadnjič veselega obraza priskakljala v šolo; zakaj si pa bila tako vesela? (Bil je rojstni dan mojega očeta). Da, in ta dan ste doma slovesno obhajali. Povej nam, kako je takrat bilo pri vas! (Mati so potico spekli, očetu smo voščili srečo i. t. d.). Kaj bi pa ti rad povedal, Jožek? Pri vas torej tudi slovesno obhajate očetov rojstni dan. Očetov rojstni dan je praznik za vso družino; zakaj pač? (Ker so oče družini gospodar). Naš presvitli cesar pa ni samo posamezni družini gospodar; komu je naš c e s a r gospodar? (Nam vsem, vsej deželi). Da; kako se pa imenuje de-

¹ To leto namerava „Slovenska Šolska Matica“ začeti z objavljanjem prevažnega „praktičnega“ dela, ki bode izvestno dobro došlo vsakemu slovenskemu učitelju. Izdajala bode „Učne slike k berilom naših Abecednikov oziroma Začetnice in novih Čitank oziroma Beril.“ Letos pridejo na vrsto učne slike k berilom Abecednikov (Začetnice), torej za najnižjo stopnjo (prvo šolsko leto). Rokopisi so izvečjega že dovršeni; spisali so jih sami učitelji in učiteljice na podlagi praktičnih izkušenj. Pričujočo sliko „Cesarska pesem“ (prva kitica) smo dobili iz navedene zbirke, da jo ponatisnemo za primer. Brez dvombe je na tej stopnji najtežavnejše obravnavati Cesarsko pesem in vendar se ne more izogniti tej nalogi noben učitelj prvega šolskega leta. Ker se bliža čas (18. avgust) ko se mora ta pesem obravnavati, bode baš sedaj ugajala marsikomu naša slika.

Pri tej priči si ne moremo kaj, da ne bi opomnili svoje tovariše in tovarišice na njih dolžnost proti Slov. Šolski Matici. Odbor napenja vse sile, da bi nam letos že o Božiču podaril nove knjige. Rokopisi so deloma že gotovi. Tudi poverjeniki že pošiljajo društvenino za tekoče leto in malone vsak ima večje število društvenikov nego lani. Prosi se, da se pošlje prejkoprej društvenina, kajti s tiskanjem knjig se ne more začeti, dokler se ne vè, koliko denarja je na razpolago. Uredništvo.

žela, kjer bivamo mi? (Štajersko). Pa so še druge dežele; kdo vé za katero? No, kje pa so doma tvoja mati, Anica? (Na Kranjskem). Kaj je tudi Kranjsko? (Dežela). Kje pa imaš ti teto, Francek? (Na Koroškem). Tvoj brat je pri vojakih, Milica; v katerem mestu pa biva zdaj? (V Pulju). Glejte, dežela, kjer je mesto Pulj, se imenuje Primorsko. V kateri deželi je torej Miličin brat? Dobro; v kateri deželi ste pa bili lani na počitnicah, Ivan? (Na Tirolskem). No vidite koliko dežel že poznate! Naštejte jih! (Kranjsko, Primorsko i. t. d. so dežele). — Tvoja mati, Anica, so tedaj s Kranjskega; ali kaj veš, imajo - li ljudje na Kranjskem tudi našega cesarja, ali imajo drugega? (Tudi našega). Seveda; v katerih deželah pa imajo še našega cesarja? (Na Koroškem, Tirolskem i. t. d.). Da; v vseh teh deželah, in še v mnogo drugih, gospodari naš cesar; zdaj pa zapomnite: vse dežele, ki spadajo pod našega cesarja, se imenujejo skupaj Avstrija. Kako se imenujejo i. t. d.? Imenujte kako deželo v Avstriji! (Štajerska je dežela v Avstriji). Zato pravimo: Štajersko je avstrijska dežela. Imenujte še druge avstrijske dežele! Mi pa, ki smo sinovi in hčere širne Avstrije, smo Avstrijani. Ponovi! Kaj si tudi ti, Milka? (Avstrijanka). Kje torej gospodari ali vlada naš mili cesar? (V Avstriji). Ker je torej naš presvitli cesar vsej Avstriji moder gospodar in ljubeznjivi oče, kaj je njegov rojstni dan vsej Avstriji? (Slovesen dan, praznik). Kje se torej cesarjev rojstni dan slovesno obhaja? (Po vsej Avstriji). Kako bomo mi jutri praznovali cesarjev rojstni dan? (Maša i. t. d.) Katero pesem pa bodo peli učenci višjih razredov po maši? (Cesarsko pesem). Tudi vi bi radi znali to krasno pesem, kaj ne? Zato jo bomo zdaj-le čitali in pozneje tudi peli.

Poprej si pa oglejmo še enkrat to lepo sliko! Koga vidite na tej sliki? (Cesarja). Poleg česa stoji naš presvitli cesar? (Poleg lepega stola). Da; ta bogato okrašeni stol se imenuje prestol ali tron. Kako se imenuje ta stol? Pri slovesnih prilikah sedi cesar na tronu ali prestolu. Kdo itd. — Na kaj se upira cesar? (Na mizo). Kaj leži na mizi? (Blazina). In na blazini? (Krona). — Videli ste lani škofa, ko je v farni cerkvi birmoval otroke; kako ste pa spoznali škofa? (Po škofovski kapi). Škofovska kapa je torej znamenje škofovske časti, škofovske oblasti; katere oblasti znamenje je pa krona? (Krona je znamenje cesarske oblasti). Ponovi ta stavek! Da; zdaj pa malo pomislimo, kje je neki cesar krono dobil? No, tudi to boste takoj razumeli; le poslušajte! Tvoj oče, Francek, imajo hišo; ali so jo sami kupili ali sezidali? (Ne; podedovali so jo po starem očetu). Da: a vaša hiša stoji že mnogo mnogo let; tudi tvoj ded je niso sami sezidali, ampak kako so jo dobili? (Tudi ded so jo podedovali po svojem očetu). Prav isto je tudi s cesarsko krono; povej nam zdaj, Milka, kako je dobil naš cesar krono? (Podedoval jo je). Da, podedoval je krono in cesarsko oblast po svojih pradedih.

Zdaj mi pa še povejte, kako je našemu premilemu cesarju ime? (Franc Jožef I.). Kakšni imeni sta to? (Krstni). Vi, otroci, imate tudi vsak svoje krstno ime; kakšno ime pa imate še razen krstnega imena? (Rodovinsko ime). Da; zdaj pa dobro pazite! Rodovinsko ime našega presvitlega cesarja je „Habsburg“. Zato bomo rekli: Naš premili cesar je iz rodovine „habsburške“. (Ponavljanje). Kako smo pa prej rekli, po kom je cesar podedoval krono in cesarsko oblast? (Po svojih pradedih). Iz katere rodovine so bili tudi cesarjevi pradedi? (Iz habsburške). Iz katere rodovine so bili torej vsi cesarji, ki so kdaj sedeli na tem (pokazati!) tronu? (Iz habsburške). Kako bi torej lahko imenovali ta tron, ker so in bodo sedeli na njem vedno cesarji iz habsburške rodovine? (Habsburški tron).

II. Podava snovi.

Zdaj pa poiščite v Začetnici cesarsko pesem! Čitajmo jo! (1. kitico!)

III. Vglobljenje.

Čitaj prvi dve vrstici!

Bog ohrani, Bog obvari
nam cesarja, Avstrijo!

Česa Boga prosimo? (Naj nam ohrani cesarja). Kakšnega naj nam ohrani cesarja? (Zdravega, krepkega). Česa Boga še prosimo? Koga naj Bog obvari? (Cesarja). Česa naj Bog obvari cesarja? (Nesreče, bolezni itd.). Da, in tudi vso našo lepo Avstrijo naj nam mili Bog obvari vsakere nesreče. — Ponovi še enkrat, česa Boga prosimo v prvih dveh vrsticah! Prosimo Boga, da bi nam ohranil cesarja zdravega in krepkega, ter da bi obvaril cesarja in Avstrijo vsake nesreče.

Čitaj naslednji dve vrstici!

Modro da nam gospodari
S svete vere pomočjo!

Mi torej prosimo Boga, naj nam ljubljeneza cesarja ohrani še mnogo mogo let; zakaj pa to želimo? (Zato, da bi nam cesar modro gospodaril). Kdo pa je doma pri vas družini gospodar? (Oče). Zdaj pa pomislite: Oče, ki so za gospodarja le eni sami mali družini, imajo že toliko skrbi in toliko težavnega dela; koliko skrbi in dela ima šele naš presvitli cesar, ki gospodari vsej širni Avstriji! Kaj pa je cesarju pomoč pri njegovem trudapolnem delu? (Sv. vera). Da; saj ste že čuli mnogokrat v šoli, da je premili cesar pobožen gospod; v koga pa sploh zaupajo pobožni ljudje? (V Boga). Kaj torej olajša pobožnemu našemu cesarju njegovo trudapolno delo? (Zaupanje v Boga).

Cesar nam je torej moder in pobožen gospodar; zato mu moramo biti hvaležni; kako moramo cesarju skazovati svojo hvaležnost, čujemo v naslednjih dveh vrsticah; čitaj jih!

Branimo mu krono dedno
Zoper vse sovražnike!

Kaj hočemo tedaj storiti? (Cesarju krono braniti). Čital si: Branimo mu krono „dedno“. Kako bi še lahko rekli namesto „dedno“? (Podedovano). Ali pa veste, kdo brani cesarja in domovino, če pridejo sovražniki? (Vojaki). — Ponovi sedaj še enkrat: Kaj moramo storiti, ker nam je cesar tako moder in dober gospodar? (Braniti ga sovražnikov).

Čitaj zadnji dve vrstici!

S habsburškim bo tronom vedno
sreča trdna Avstrije!

Iz katere rodovine je naš cesar? (Iz habsburške). Iz katere rodovine so tudi cesarji (vladarji), ki so vladali pred njim v Avstriji? (Tudi iz habsburške rodovine). Da, Habsburžani vladajo v Avstriji modro in po očetovsko že več sto let; in tako, upamo in želimo, bode tudi zanjaprej; Avstrija bo srečna in mogočna, dokler ji bode gospodarila slavna habsburška rodovina!

IV. Ponavljanje vsebine.

Prosimo Boga, da bi nam ohranil cesarja zdravega in krepkega, ter da bi obvaril cesarja in Avstrijo vsake nesreče. Braniti hočemo cesarja zoper vse sovražnike, ker smo prepričani, da ostane Avstrija srečna in mogočna, dokler ji bodo gospodarili habsburški vladarji.

V. Prva kitica se nauči na pamet.

Melanija Sittig.

Književno poročilo.

Čitanka za obče ljudske šole. (Izdaja v štirih delih.) II. del. Cena 90 h. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. — Slovenskemu šolstvu se poraja boljša in plodovitnejša doba, odkar prihajajo knjige na svetlo, katerim kumuje g. ravnatelj Schreiner. Že zopet je izišlo delo, ki nosi na čelni strani njegovo ime. Poleg istega pa še zapazimo ime drugega odličnega pedagoga — g. Hubada. Pred menoj leži knjiga, ki ni morda srednje vrednosti, ampak z mravljino marljivostjo sestavljena čitanka, presezajoč po svoji kakovosti ne le vse do sedaj med Slovenci izdane čitanke, ampak ki se tudi lahko meri z najboljšimi deli sosedov Nemcev, ako jih celo ne prekaša. In gospoda moja, to je dovolj! Hvaležni moramo biti gospodoma sestavljateljema, da sta nas rešila dosedanje mizerije.

V prvi vrsti dela čitanko vrlo to, da bo na imeniten način pospeševala razumevanje in rabo pravilnega knjižnega jezika. S par izjemami so vsi berilni sestavki dovršeni, a med njimi se nahajajo tudi pravi biseri. Da navedem nekaj takih: Str. 3. V šoli, str. 33. Ptičje gnezdo, str. 93. Oba junaka, str. 96. Pozabljeni pevci, str. 135. Pesem nagajivka, Ljubi sv. Miklavž, str. 142. Taščica, str. 153. Volčja prisega, str. 147. Na ledu, str. 150. Domače živali, str. 159. Krivokljun, str. 138. po Homerjevi metodi

opisovanja sestavljeno berilo Jaslice in pa kaj ljubko berilce Škorjanec. Kako je to krasno! Vse je nasičeno z otroškim duhom. Prozajični sestavki so pisani v obliki pravljic in basni, koje deca tako rada posluša, a pesmiice so polne onomatopoeitike, ki razveseljuje otroško uho in dela verze otroški duši zanimive. Poleg tega pa še ta krasni, preprosti jezik, preprežen z narodnimi frazami! Naj navedem vsaj en primer: „Žabe, belouški gorke, gredo gada podpihovat“. Sličnih fraz je v čitanki vse polno. Pa tudi pravopis nas veseli. Sestavljatelj se ne poslužujeta popolnoma Levca, ampak postavlja sta se glede na pravopis na pravo jugoslovansko stališče. Čast! Na str. 36. čitamo prilizovalec, zalezovalec. Pri tujkah ne rabita nemško-slovenskih končnic, ampak edino le slovenske, n. pr. na str. 173. prezentuje in ne prezentira. Moških samostalnikov na a ne sklanjata po možki sklanji, kakor uči to Levec, ampak po ženski, n. pr. na str. 174. hrabrega vodje. V čitanki najdemo tudi imenovane nekatere stvari, katere bo poznal le malokateri otrok. Nekje čitamo n. pr.: koralni uhani. Dobro bi bilo, ako bi si učitelj nabral na podlagi čitanke takih otrokom manj znanih stvari ter si tako ustvaril zbirko raznovrstnosti.

Vendar hočem omeniti nekaj malenkosti, ki mi ne ugajajo. Tako na str. 64. v berilu „Črešnje“ čitamo: „Na pašniku, kjer je Mihec pasel krave, stala je črešnja belica. Ravno kar so se črešnje začele rdečiti“. Kolikor mi je znano, imenuje narod iste črešnje belice, ki postanejo žolte, kadar dozore. Torej je nemogoče, da bi se rdečile. Na str. 67. se govori v berilu „Cvetice“ o vijolici, liliji in roži. „Vse tri cvetice, ki se o njih pogovarjate, so lepe podobe ponižnosti; bela lilija je podoba nedolžnosti, rdeča roža pa nas spminja srčne dobrote...“ O vijolici se pa ne pove nič več. Umestno bi torej bilo, da se glasi drugi del navedenega stavka tako-le: „...bela lilija je k temu še podoba...“

Na str. 162. je pisana beseda Gospod kot namestnica besede Bog z malo začetno črko.

Na str. 40. čitamo letnico 1769. Ker otroci še ne poznajo brezmejnega številnega prostora, je le-ta brezpomembna. Vprav v istem berilu se govori o Jožefu II. in o Slavikovcih na Moravskem. Na str. 172. se imenuje grad Miramar, na str. 178. pa Laksenburg. Seveda najdemo te stvari le vsled tega v dotičnih sestavkih, ker gg. sestavljatelj nečeta popravljati avtorjev. Vendar ne kaže, da bi se držali pri sestavljanju ljudskošolskih čitank dosledno tega principa. Berilo o Jožefu II. ne bi izgubilo na tej stopnji prav nič svoje etične vrednosti, ako bi se pri-povedovalo le o nekem cesarju, ki je oral. Še bolj pa bi se pokazala vrednost kmečkega stanu, ako bi se povedalo o neki kneginji, ki si je izbrala kmeta za moža. (Libuša in Premisel).

Premotrivamo še berila raz etično stališče. Jako hvalevredno je bilo, da sta izbrala le etične spise. Med 219 berili je le eno realne vsebine (str. 148. Konj) in še isto je prišlo v čitanko menda le kot vzgled pravega opisa. Prav tako! Čitanka ne bodi učitelju pripravljala knjiga za realije. Vsi drugi spisi so etični ali estetični, vendar nimajo s par izjemami niti v naslovu, niti na koncu nauka. In to je psihološki, kajti nauk bo koristil učencu le takrat, kadar ga bo iskal sam pri formalni stopnji uglabljanja. Na koncu vsakega pododdelka pa najdemo nauke zbrane, ki služijo kot jedro berilom istega pododdelka. Razventega pa nas še razradosti kupček ugank, ki naj bi sladile učencem nauk.

Na str. 79. čitamo pesem o ujetem vrabcu. Te pesmi pa ne bi priporočal. Ima sicer etično jedro, pa morjenje in trpinčenje se popisuje na tako frivolen način, da ne poraja v otrocih čustvo usmiljenja, ampak — smeh. Berila „O nevihti“, „Vprašanje solnčecu“ in „Ošabnežu“ bi pač prihranil za 3. ali 4. del, ker so za to stopnjo pretežavna. V zadnjo kitico pesmi „Postiljonska“ vrinila se je nezmisel. Takrat se pač ne bo več postiljonu glasil rog k slovesu, ko bo že v deželi, kjer ni potnikov, ampak le takrat še lahko zatrobi, ko odhaja tjakaj. V pesmi „O Indiji Koromandiji“ se nahaja ime „Vile“. Bi li ne kazalo, ako bi vzeli iz slovanskega bogoslovja več pravljič, v katerih nastopajo Vile kot dobrotnorne boginje, ter jih uvrstili pred to pesem. Tudi o palčkih in pritlikovcih ne čitamo ničesar, in vendar bi se kaj takega vrlo prilegalo domišljije žejni otroški duši.

Jako so mi po godu legende in pravljičice o živalih in cveticah. Kako dobro bodo služile pri nazornem nauku s tem, da bodo budile zanimanje. Tako daje čitanka tudi podlago čitanju in razumevanju spisov realnega značaja. Nekateri spisi se ozirajo tudi na domovinoslovje, da celo na narodno gospodarstvo. (Pripovedka o jablani.) Le-ta čitanka je torej imenitno koncentracijsko sredstvo. Vsak predmet se opira na njo in vendar izpolnjuje ona popolnoma nalogo Čitanke. Z njeno pomočjo vzgojevali bomo otroke нравно-versko, naučili jih bomo pa tudi krasne materinščine. Gospoda sestavljatelja pa še želita osobito, da bi bila nova knjiga opora nazornemu nauku. Vsled tega sta jo razdelila po letnih časih in le-ti oddelki so zopet razstavljeni na pododdelke v smislu Jungejevih zadrug. Poleg tega se pa še nahajata v čitanki oddelka „Šola in dom“ in „Domovina“. Število beril sem omenil že preje. Mogoče se bo zdelo komu preveliko. Vendar moram omeniti, da nima čitanka nikoli odveč beril. Saj ni potreba, da bi se obravnavala vsa na počasen način. Nekatera so tako preprosta, da se čitajo lahko kurzorno. S takim čitanjem se posebno vadi mehanično čitanje. Če pa preberejo otroci večkrat isto berilo, nauče se ga na pamet in čitajo potem tudi tako. To pa nima nikake vrednosti.

Sploh so vsi sestavki tako zanimivi, da jih bodo otroci čitali z veseljem tudi doma.

Sedaj pa še o zunanosti nekaj. Tukaj nas bode cena v oči. 90 h je pač knjiga predraga za naše revne ljudi. Čudno, da založba šolskih knjig vprav slovenske knjige tako solí.

Za uporabo Čitanke je izšlo tudi „Navodilo“. V njem sta priobčila gg. sestavljatelja poleg izvrstnih stvarnih opazk podrobni učni načrt za čitanje in nazorni nauk in sicer a) za šole, ki pričnejo s šol. letom o Veliki noči, b) za šole, ki pričnejo s 15. sept. in c) za šole, ki začnejo s 1. nov. šol. leto.

Nova čitanka je tako izborno delo, da se bo gotovo vpeljala na vseh šolah po Slovenskem. Mariborska okrajna učiteljska konferenca je priporočila novo knjigo enoglasno okrajnim šolskim svetom mariborskega političnega okraja ter izrazila željo, da se uvede v šolah s prihodnjim tečajem. Vivant sequentes.

Kar pravi Stritar o Prešernovih poezijah z ozirom na vesoljno pesništvo, isto velja tudi o novi čitanki z ozirom na svetovno šolstvo. Ako bi Bog pozval narode, naj pokažejo, kaj so izvršili dobrega na šolskem polju, smel bi tudi naš narod nastopiti z drobno knjižico, ki se ji pravi: „Schreiner-Hubadova Čitanka“.

F. I. Žalčanov.

Razgled.

Listek.

Kako veselje uživa učitelj? Nek modrijan je — najbrž ker mu je preostajalo mnogo časa — izračunil, da ima učitelj na leto 452 prostih dni. Kako to! Učitelj ne poučuje: ob 52 nedeljah, prilično ob 30 praznikih, po dva poldneva vsak teden, t. j. 26 dni na leto, o Veliki noči 6 dni, o Božiču 8 dni, o velikih počitnicah 60 dni. Dalje dela učitelj na dan v šoli povprek samo 6 ur, preostaja mu torej 18 ur na dan, kar znese na mesec 23 dni in na leto 270 dni. Vsi dnevi soštet, dado 452 prostih dni. Pa naj še kdo reče, da se učitelju ne godi dobro!

Češko učiteljstvo in letna poročila. Med drugimi, večinoma statističnimi točkami tiskovne pole, na kateri sestavlja ravnatelj ali nadučitelj koncem šolskega leta svoje poročilo, ste posebno zanimivi dve točki, in sicer zaradi odkritosrčnega, za učiteljske razmere v Avstriji res junaškega odgovora. Točka 25. Učiteljevo delovanje izven šole za občni blagor. Odgovor: Deluje v narodnih društvih — „Sokol“, „Pošumavská Jednota“, pevsko društvo, društvo gledaliških diletantov itd. — v povzdigo narodnega duha in narodne zavesti, gmotnega in duševnega blagostanja ljudstva s sodelovanjem kot odbornik dotičnih društev. Točka 38. Kaj je zadrževalo povzdigo in dovršenost šole? Odgovor: Nezadostna plača in slabo gmotno stanje učiteljstva! — Tako poročajo češki učitelji na višje šolske oblasti, dasiravno tam „gori“ takega narodnozavednega delovanja in tako odkritosrčnih odgovorov ne ljubijo. Priporoča se v posnemo!

Nesimetričnost človeškega telesa. Francoski učenjak Rollet je preiskal mnogo človeških okostnic in dognal, da so posamezni udje nesimetrični. Navadno so kosti desne roke daljše kot kosti leve. Razloček je časih 8 do 22 mm. Obraz je navadno na desni strani debelejši in močnejši kot levi. Leva noga je navadno močnejša kot desna. Živali so navadno na levi strani močnejše. Levova leva šapa je silnejša kot desna in papiga drži vse z levo nogo.

Deželi brez ječ. Islandija je srečna dežela. Tam nimajo niti policije, še manj pa kake kaznilnice. „The Peoples Friend“ poroča, da sta se v tisoč letih prigodila samo dva slučaja tatvine. Neki revež, katerega rodbina je trpela lakoto, je ukradel par ovac. No, ker je bil revež, se je zdelo islandskemu ljudstvu, da je zanj sramota, ki si jo je nakopal na glavo, dovolj kazni. Ko je pa nekoč ukradel bogatin 17 ovac, jih je moral plačati, prodati svoja posestva ter ostaviti deželo. — Otok Panaris (Liparski otoki) je tudi tako srečen, da nima niti kaznilnic, niti revežev in seveda tudi odvetnikov ne.

Kaj se vse da napraviti iz človeškega telesa. Skupne kemične snovi, ki so v 68 kg težkem človeku, so po svoji snovi jednake 1200 kurjim jajcem. Ako bi se tako človeško truplo pretvorilo v tekočino in bi ta tekočina shlapela, bi dala 98 prostornih metrov plina, medtem tudi toliko vodika, da bi se napolnil zrakovplov. V navadnem položaju ima človeško telo toliko železa, da bi se z njega napravilo 7 gramov žebeljev; dalje loja za 6¼ kg sveč; ogljika za 65 velikih svinčnikov in toliko fosfora, da bi se 820.000 žvepljenkam napravilo kapice z njega. Končno ima še 20 žličk soli, 59 kosov sladkorja in 42 litrov vode.

Pedagoški paberki.

Na Češkem je bilo leta 1900/01 1.105.142 otrok in sicer 552.237 dečkov in 552.905 deklic, ki so bili dolžni šolo obiskovati. Razen 3740, ki se radi telesnih in duševnih napak niso mogli pouka udeležiti, so pohajali vsi šole. Javnih šol je bilo: in sicer 432 (249 za dečke 183 pa za deklice) meščanskih šol (253 s češkim 179 pa z nemškim učnim jezikom) in 5124 splošnih ljudskih šol in sicer 2940 s češkim 2184 pa z nemškim učnim jezikom. Razen javnih šol bilo je še 228 zasebnih šol (118 s češkim 110 z nemškim učnim jezikom) in sicer 42 za katoličane, 55 za protestante, 34 za izraelite, 97 pa za otroke različnih veroizpovedanj. Učiteljev je bilo 15.105, učiteljic pa 2807 (brez učiteljic ženskih ročnih del). Število vsega učiteljstva je znašalo skupaj 25.105 oseb. Za skupne potrebe ljudskega šolstva se je izdalo 32.101.775 K 49 h.

Na Francoskem je leta 1899. pohajalo 5.480.494 otrok od 6—13 let (2.708.981 dečkov in 2.771.513 deklic) osnovne šole. 1.583.779 otrok je poučevalo 48.825 učiteljev in učiteljic iz kongregacij in sicer v 4725 javnih šolah, katere so pustili občinski predstojniki v rokah kongregacij. Razen teh 4725 javnih kongregacijskih šol bilo je še 13.755 slobodnih katoliških šol, skupno torej 18.480 osnovnih šol v rokah kongregacij, t. j. skoraj ena četrtnina vseh šol, katerih je bilo 83.105. Izdalo se je tega leta za javno šolstvo 192.494.662 frankov. Odprava 2500 kongregacijskih šol nalaga — kakor je izračunila „Republique“ — državi 10 milijonov več izdatkov ne glede na stroške za potrebna poslopja in opravo.

Sv. Avguštin namesto Cicerona in Horacija. Bavarski klerikalci so poslali ministru za uk in bogočastje prošnjo, naj se na srednjih šolah odpravi čitanje Ciceronovih in Horacijevih del ter naj se uvedejo dela sv. Avgušтина in drugih cerkvenih pisateljev. Razen tega zahtevajo, naj se srednješolci, ki so v zvezi s kakim dijaškim društvom, kaznujejo telesno.

Narodno šolstvo v Rusiji. Od 11.430.000 otrok šolske starosti jih pohaja le tretjina narodne šole, katerih je 78.728. Vzrok, da dve tretjini vseh za šolo godnih otrok šol ne pohaja, je pomanjkanje šol. Po večini je rusko ljudstvo izobrazbežljivo in tudi ruski kmet se zaveda dobrote šolskega pouka.

Pruska pedagogika. Iz Vrešna javljajo poljskim listom sledeče: Ni dolgo tega, kar je tukajšnji okrajni sod obsodil učenca tukajšnje šole Tabaka, da se ima takoj oddati v kazensko šolo. Tabaka je 11leten deček. Neka deklica ga je zatožila, da se je nespoštljivo izrazil o „švabskem verstvu“ in o otrokih cesarja Viljema. Sod sicer ni priznal malo izdajico za verodostojno, drugih prič ni bilo, toda deček se je pred sodom gotovo tako obnašal, da je otežil svoje stališče. Ko je stopil dečkov oče v sodno dvorano, je videl, da je dete silno jokalo in se treslo na vsem telesu. Brez vednosti očetove so odvedli Tabaka h krajnemu fiziku, ki je izpital dečkovo zdravje. Nekoliko dni po obsodbi je odvedla policija malega Tabaka v kazensko šolo v Šubino. Domov se vrne v treh letih, starši ga smejo posejiti le ob počitnicah. Po končanem 14. letu ga odda vlada kakemu nemškemu rokodelcu za učenca. Po mestu se je razširila vest, da bodo Prusi zaprli vse „trmoglave“ poljske otroke v kazenske šole. Nastal je velik nemir. Govorili so, da pridejo ponoči vojaki in ukradejo staršem otroke. Nekateri dečki so se hoteli rešiti s tem, da so ubežali od doma, starši so hodili pobiti okrog; pravniki so odgovarjali na njih vprašanja, da more po § 1666. občanskega prava sod nastopati proti staršem in jim vzeti v nekaterih slučajih otroke ter se pobrigati drugače za njih vzgojo. Dognalo se je, da je vest o zaprtju vseh otrok izšla iz glav izvrstnih pedagogov vrešenske šole. Ti učitelji vedno strašijo otroke s kazensko šolo, da bi premagali njih sovraštvo do nemščine. Da so otroci vedno tepeni, seveda „v mejah zakona“, to se razume samoobsebi.

Ameriško šolstvo. „Beseda učiteljská“ podaja o amerškem šolstvu sledeče: V Ameriki polagajo mnogo važnosti, v kolikor se tiče vzgoje občanov na to, da se mora vzgajati razum in srce. Zato tam nič ni predrago, kar potrebuje šola, ne knjige, ne druge potreščine. Često oponašajo Ameriki truste in milijonarje, a to so pogreški, ki prinašajo šolstvu tisoče in milijone. S tem pa podajajo narodu orožje v roko, s katerim uniči enkrat ravno te pogreške. Milijonarji dajajo šolam denar, a v njih nimajo posebnih pravic. Tako sicer pomagajo ljudstvu k naobrazbi, a sami si podkapajo tla. Razen na šolo pazijo Amerikanci tudi na domačo vzgojo; ideal je tu, da postane vsak član rodbine dober delavec. Otroci se navajajo na to, da bi pridobili zanimanje za javna vprašanja. Ni mladeniča ali mladenke, kateri bi ne bil ud kakšnega društva. V Ameriki se n. pr. močno trudijo, da bi nastalo mnogo javnih kopališč, a tudi hišni gospodarji morajo kolikor mogoče paziti na to, da se nahaja v hiši dovolj kopalnih sob. Mislijo namreč, da biva v čistem telesu tudi čist duh, in da imajo čisti ljudje večje veselje do življenja. Najvažnejše je v Ameriki seveda žensko vprašanje, kajti tamkaj so že prepričani, da se narod ne more odreči polovice delavnih sil. Danes ni nobenega stanu, v katerem bi ne bilo žensk. Kdor hoče Ameriko spoznati, ta mora poznati vse sloje, potem šele uvidi, da je to najzanimivejši laboratorij za vsakega sociologa. To je zemlja, ki sili človeka misliti, in, kar je še važneje, tudi delati. — Ljudske šole so velika postopja. V najvišjem nadstropju se nahajajo tudi prostori, v katerih se morejo zbirati tudi starši otrok. Zanimivo je tudi to, da se Amerikanci trudijo na vso moč, da bi uporabili tudi zvečer šolo za razna zborovanja, predavanja itd.

Ruščina v francoskih srednjih šolah. Francozi so povsod prvi. Ne moremo jim odrekati bistrega uma, finega čuta za to, kar bode čas nekdanj zahteval od onih, ki se bodo hoteli udeleževati borbe za obstanek. Tako so spoznali preje od drugih narodov potrebo ruskega jezika. Svetovna trgovina, svetovna literatura, oboje bode zahtevalo nekdanj od omikanega človeka znanje ruščine. Zato je francoska vlada sklenila, uvesti v francoskih srednjih in višjih šolah ruščino kot obvezni predmet. Francoski literat Jules Alquier je začel izdajati v francoskem prevodu mojstrska dela ruske literature, da bi s tem podpiral uk in zanimanje za ta velevažni kulturni jezik.

Mučenje otrok. Italijanski poslanec Rossi je napisal studijo o otroškem delu v Italiji. Bavi se z razmerami v sicilskih žvepljenih jamah. V teh rovih, ki so zdravju tako škodljivi, delajo devet- do štirinajstletni otroci. Nadljudsko delo pohabi otroke že v tej zgodnji mladosti. Njih hrbitišča so zakrivljena, noge so krive, oči ugasle. Njih mala plača (50 cent. na dan) se jim ne izplača v denarju, ampak v slabih jestvinah. Delavni čas znaša 12 ur. Polnagi spe otroci na kamnatih tleh, živje se s kruhom in lukom. Samo en rudokop daje delo 1300 otrokom. Italijanska vlada je ravno predložila zboru osnovo zakona, ki prepoveduje otrokom škodljiva dela.

Učna doba na obrtnih šolah. Ker je učna doba eminentno važna zadeva v pedagogiki, se je v več krajih že premišljevalo, kako bi na obrtnih šolah uredili pouk, da bi ne bilo treba poučevati dečkov, ki so po celodnevem delu skrajno izmučeni. V Wiesbadenu so se sedaj odločili za jako pripraven čas. Poletu se poučujejo tamkaj vajenci od 7. do 9., pozimi pa od 8. do 10. ure zjutraj. Trgovski vajenci hodijo v šolo od 6. do 8. ure zjutraj. Tako sme učitelj vsaj nekoliko se zanašati na dovtetnost učencev, ki zjutraj prihajajo čili in sveži v šolo.

Šolski paviljoni. V velikih nemških mestih imajo posebne paviljone, ki imajo namen, nuditi hitro pomoč, ako se število učencev v kakšnem okraju, bodisi vsled selitve, bodisi vsled ustanavljanja tovarn, nenavadno hitro pomnoži. S pomočjo teh paviljonov se more šola v nekolikih dneh začeti. Ti paviljoni so podobni bolniškim barakam in so prenosni. Hamburg sam ima tri takšne paviljone, ki obsegajo osem

razredov in stanejo 48.000 M. Natlačene stene, dvojna okna in slično urejena streha ohranjujejo poletu in pozimi primerno temperaturo. Takšen paviljon se da uporabljati najmanj 15 let.

Samomori otrok. Berolinski zdravstveni svetnik dr. A. Baer je izdal pred kratkem obsežen spis, ki je znamenita higijeniška socijalna študija. Ta spis sestoji iz dveh delov. Prvi se bavi z množičimi se slučaji samomora otrok. Za podstavo mu je pred vsem služila pruska tozadevna statistika. Ta javi, da je l. 1869. prišel en samomor otroka na 666.000 prebivalcev, l. 1870 na 435.000. Od l. 1869. do 1898. se je umorilo v Prusiji 1708 otrok v starosti do 15 let, to je vsako leto 57, in to 45 dečkov in 12 deklic. V resnici pa je to število še mnogo večje. — Na 4 dečke pride 1 deklica; dečki so torej bolj nagnjeni samomoru nego deklice. Autor najde, da med 13. in 15. letom ne pripada toliko samomorov na dečke, kakor na deklice; da igra tu puberteta glavno vlogo, je razvidno. Z ozirom na način smrti so našli, da se 86% dečkov obesi, 71% deklic utopi. Ravno to razmerje je tudi našel David na Danskem. Baer pozna najmlajšega samomorilca, ki je bil star 3½ leta. Drugi del spisa je mnogo zanimivejši. Govori o vzrokih samomora, katere deli na takšne, ki izhajajo iz otroškega organizma, in na takšne, ki ležijo izven otroka. Zopet mu je pomagala statistika. Po Morsellu je v 1000 slučajih pri samomorilcih pod 15 leti pripadala v Prusiji od l. 1869. do 1872.:

neznan vzrok	433	dečkov,	318	deklic
duševna bolezen	116	„	45	„
stid, slaba vest	300	„	40	„
gnev	58	„	90	„
gnus pred življenjem	25	„	—	„
telesne bolezni	—	„	45	„
krivica, žaljenje	42	„	—	„
preobloženje	8	„	—	„
žalost	8	„	—	„
beda	8	„	91	„

Četudi moramo priznati, da je ta statistika samo približna, kajti znano je, kako težavno delo je, dognati pravi vzrok nesreče in kako lahkomišelnost so večkrat sestavljene statistike, pa vendar te date svedočijo v marsičem o znamenitem razločku v duševnem ustroju dečkov in deklic. Tudi ta, ki doslej ni maral za duševno življenje otroka, postoji pri teh številkah in začne premišljevat. Pri raziskavanju vzrokov samomorov pazi avtor predvsem na vprašanje, kako dejstvuje civilizacija na razprostranjenost teh skrajnih pojavov blodništva. Najde, da je ravnotam, kjer je civilizacija največja, tudi največ samomorov. A v tem zajde na krivo pot, kajti pomisliti je, da so z višjo civilizacijo tudi druge razmere združene, n. pr. stan. Ni torej iskati vzrokov samomorom v višji civilizaciji, marveč v razmerah, ki spremljajo to civilizacijo. Dobro pravi: Največ slučajev sem našel razmeroma na Saskem, najmanj v Poznanju. Sasko je obrtna dežela, Poznanj obdeluje polje. Toda kmalu nam vzame vse tozadevne zaključke. Zahodna in vzhodna Prusija sta povsem slični Poznanju, a vendar je tu skoro trikrat toliko samomorov. In v Šleziji je skoro trikrat toliko slučajev, kakor v Porenju, in vendar je mnogo manje ljudnata nego poslednja. Tudi velikomestno življenje tukaj ne odloča. V Braniboru spada en slučaj samomora otroka na 95 drugih, v Berlinu pa na 137. Razvidno je, da takim načinom ni mogoče najti vzrokov za samomore otrok. Zato moramo globlje poseči: v dom otrok. In kakor se nam dozdeva, smo tu na pravem potu. Kakor svedoči Durand-Tardel, se javljajo samomori v vseh slojih. A tu se nam izgublja vodilo statistike in prihajamo k velikemu, še nerešenemu vprašanju: Vzgoja staršev.

